

**κοινωνιολογική
ανάλυση του
φαινομένου της
έκτρώσεως
στόν ελληνικό χώρο**

*Ανάλυση των ανδρικών απαντήσεων
καί σύγκριση μεταξύ των δύο φύλων*

Μέρος δεύτερο

των

Κλειώς Πρεσβέλου

*Καθηγήτριας Κοινωνιολογίας
Πανεπιστημίου Wageningen, Ολλανδία*

καί

Άφροδίτης Τεπέρογλου

Κοινωνιολόγου-Δρα Πολιτικών Έπιστημών

Το πρώτο μέρος έχει δημοσιευθεί στο τεύχος
28/Γ' τετράμηνο 1976

Η έκτρωση, με την έκταση που πήρε τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, αποτελεί ένα σοβαρό θέμα μελέτης, ιδιαίτερα για τους κοινωνικούς επιστήμονες. Αναφέρουμε βέβαια τις διαστάσεις της χωρίς να μπορούμε να παραθέσουμε συγκεκριμένα στοιχεία και αριθμούς. Οι πληροφορίες περιορίζονται σε άρθρα, δημοσιογραφικού κυρίως περιεχομένου, κι όχι σε επιστημονικές έρευνες ή μελέτες. Αφουσιάζει βασικά ή κοινωνιολογική, ψυχολογική και δημογραφική σκέψη και εμπειρική έρευνα που θα έδιναν στοιχεία ποιοτικά για την έκτρωση καθώς και για τις επιπτώσεις που έχει στους ενδιαφερομένους.¹

Για να συμβάλουμε στη συστηματική εξέταση του θέματος, αποφασίσαμε να επεξεργασθούμε στοιχεία της έρευνας «Νεαρές οικογένειες» στη μείζονα περιφέρεια πρωτευούσης, που διεξήχθη τό 1972, και τα όποια αναφέρονται στη γνώμη των ερωτωμένων για την έκτρωση.

Οι απαντήσεις των γυναικών για τη θέση που πήραν γύρω από την έκτρωση δημοσιεύθηκαν ήδη (βλέπε μελέτη: «Κοινωνιολογική ανάλυση του φαινομένου της έκτρώσεως στον ελληνικό χώρο», Α' μέρος, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Έρευνών*, Τεύχος 28, Έκδοση ΕΚΚΕ, 1976).

Η προτεραιότητα που δόθηκε στην ανάλυση των γυναικείων απαντήσεων είναι αυτονόητη. Η έκτρωση σχετίζεται κυρίως με τη γυναίκα για πολλούς λόγους. Οι βιολογικές και ψυχολογικές επιπτώσεις της κήσεως την άφοροδν άμεσα. Η τελική απόφαση για την πρότη ή μιá πρόσθετη κήση, που θά έχει επιπτώσεις και στο άγέννητο παιδι της, δίνεται από τη γυναίκα, έστω και εάν ή απόφαση αυτή πάρθηκε από κοινού με τό σύζυγο ή τό σύντροφο της γυναίκας. Τέλος, οι κοινωνικές πιέσεις, ιδίως σε περίπτωση άπουσίας συζυγικού θεσμού (γάμου), στρέφονται μόνον εναντίον της μέλλουσας μητέρας.

Η εξέταση του θέματος της έκτρωσης θά ήταν ελλιπής εάν δέν γινόταν και ή επεξεργασία των άπόψεων των άνδρων. Ευτυχώς είχαμε τά στοιχεία αυτά στην κατοχή μας. Κρίθηκε λοιπόν σκόπιμη ή ανάλυση της τους.

Στόχος της παρούσης μελέτης είναι άμεσα να εξετασθούν οι απαντήσεις του άνδρικού δείγματος βάσει των ίδιων μεταβλητών που χρησιμοποιήθηκαν και στο γυναικείο δείγμα με σκοπό να εξεταστεί κατά πόσον οι μεταβλητές αυτές διαφοροποιούν τις άνδρικές απαντήσεις, και προς ποιά κατεύθυνση γίνονται οι διαφοροποιήσεις. Τελικός στόχος παραμένει ή σύγκριση των απαντήσεων που έδωσαν οι άνδρες και οι γυναίκες του δείγματος. Έλπίζουμε ότι ή ανάλυση αυτή

1. Βαλαώρας, Β., *Υπογεννητικότητα των Έλλήνων και προκλητά έκτρώσεις*, Ανάπτυξη εκ των πρακτικών Ίατρικής Έταιρείας Άθηνών, έτος 1969, Άθήνα.

θά μᾶς ἐπιτρέψει νά δοῦμε πῶ ἀντικειμενικά τήν ἀποψη τοῦ κάθε φύλου, ἰδίως σέ σχέση μέ τή «συντροφική» διαμόρφωση πού τείνει νά πάρει ἡ σημερινή οἰκογένεια.² Θά πρέπει νά ὑπενθυμίσουμε ὅτι τό ὄλικο δείγμα ἀποτελεῖται ἀπό παντρεμένους ἄνδρες καί γυναῖκες.

Εἶναι πιθανό ἡ ἔθεσι πού παίρνουν ἀπέναντι στήν ἐκτροφή νά διαφέρει ἀπό ἐκείνη τῶν ἀνύπαντρων.

Ἀπό τή σύγκριση τῶν ἀπόψεων τῶν παντρεμένων τῶν δύο φύλων ἐλπίζουμε νά καταλήξουμε σέ μιὰ πῶ ὀλοκληρωμένη εἰκόνα σχετικά μέ τή στάση τῶν ἐρωτωμένων καθώς ἐπίσης καί τό βαθμό συμφωνίας τους ὅσον ἀφορᾶ τά θέματα πού προηγουμένα θίξαμε. Ἰδιαίτερα γιά τήν ἐκτροφή, θά θέλαμε νά ἐπιβεβαιώσουμε τίς ἀπόψεις κοινωνιολόγων, πού ἔχουν καταλήξει σέ ὀρισμένες θέσεις μετά ἀπό ἔρευνες πού ἔγιναν παγκόσμια μέ τό ἴδιο θέμα. Μιά ἔθεσι πού ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιά τήν ἀνάλυση τῆς μελέτης πού θά ἀκολουθήσει εἶναι ὅτι «οἱ ἀπόψεις τῶν ἀνδρῶν ἀπέναντι στήν ἐκτροφή εἶναι περισσότερο φιλελεύθερες ἀπ' ὅ,τι τῶν γυναικῶν».³

Ἄλλο ἀναφέρθηκε προηγουμένα, τά στοιχεῖα τῆς μελέτης πού ἀκολουθεῖ προέρχονται ἀπό τήν ἔρευνα μέ τόν γενικό τίτλο «Νεαρές οἰκογένειες»⁴ πού διεξήχθη ἀπό τό ΕΚΚΕ μεταξύ τῶν ἐτῶν 1971 καί 1972 (συγκέντρωση ἐρωτηματολογίων) ἐπὶ ἐνός δείγματος 366 οἰκογενειῶν πού προέρχονται ἀπό 6 ἀστικούς δήμους τῆς τῆος Διοικήσεως Πρωτεύουσας.⁵ Ἡ ἔρευνα εἶχε σάν κύριο στόχο τῆς νά διεσδύσει στά διάφορα προβλήματα πού ἀπασχολοῦν τά νεαρά ζευγάρια τῆς περιοχῆς τῆος Διοικήσεως Πρωτεύουσας, νά διερευνήσει τή συμμετοχή τους στήν κοινωνική καί ἐπαγγελματική ζωὴ καί νά ἀναλύσει τίς θέσεις καί ἀντιλήψεις τους γιά τή συζυγική καί οἰκογενειακή τους ζωὴ.

Ἡ μελέτη χωρίζεται σέ τρία κύρια μέρη: Στό πρῶτο μέρος ἀναλύεται σέ γενικές γραμμές ἡ στάση τῶν ἀνδρῶν πάνω στήν ἐκτροφή. Στό δεύτερο μέρος ἀναλύεται ἡ στάση τῶν ἀνδρῶν βῆσει ὀρισμένων

δημογραφικῶν-κοινωνικῶν στοιχείων τῶν ἐρωτωμένων. Ἀναλυτικότερα, τά στοιχεῖα αὐτά εἶναι: ἡ ηλικία, τό μέγεθος τῆς οἰκογενείας, ἡ ἐπαγγελματική δραστηριότητα καί ἡ οικονομική τους κατάσταση. Σέ αὐτό τό δεύτερο μέρος γίνεται καί σύγκριση τῶν ἀπαντήσεων πού ἔδωσαν τά δύο φύλα. Σκοπός εἶναι νά βρεθῆ ἡ κοινωνιολογική ἐξηγήση τῶν διαφορῶν ἢ τῶν ὁμοιοτήτων πού παρατηροῦνται. Στό τρίτο μέρος τῆς μελέτης ἀναλύεται ἡ γνώμη τῶν ἐρωτηθέντων γιά τήν ἐκτροφή, βῆσει τῶν ἀπόψεών τους γιά τή σεξουαλική, συζυγική καί οἰκογενειακή ζωὴ.

Οἱ ἐρωτώμενοι σύζυγοι (ἄνδρες-γυναῖκες) σέ ὄλες τίς ἐρωτήσεις, πού ἀναλύονται στή συνέχεια τῆς μελέτης, ἀπάντησαν ξεχωριστά καί γραπτά μέ τήν παρουσία συνεντευκτριάς. Σκοπός τῶν ξεχωριστῶν ἀπαντήσεων ἦταν νά ἀποφευχθῆ ἡ τυχόν ἐπιρροή τοῦ ἐνός συζύγου ἐπὶ τοῦ ἄλλου κατά τή διάρκειά τῆς διεξαγωγῆς τῆς ἔρευνας. Αὐτό δίνει πῶ ἀντικειμενική βάση στίς ἀπαντήσεις πού δόθηκαν.

I. ἡ στάση τῶν ἀνδρῶν ἀπέναντι στήν ἐκτροφή

Οἱ ἐρωτώμενοι τοῦ δείγματος ἀπάντησαν στήν ἐξῆς ἐρώτηση: «ἂν ἡ γέννηση ἄλλου παιδιοῦ δέν εἶναι ἐπιθυμητή, τό ζευγάρι ἀποφασίζει ἂν θά καταφύγει ἢ ὄχι στήν ἐκτροφή». Ἡ ἀνάλυση τῶν ἀπαντήσεων (γνώμες ἀνδρῶν) στόν πίνακα πού ἀκολουθεῖ παρουσιάζεται ὡς ἐξῆς:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Ἐάν ἡ γέννηση ἄλλου παιδιοῦ δέν εἶναι ἐπιθυμητή, τό ζευγάρι ἀποφασίζει ἂν θά καταφύγει ἢ ὄχι στήν ἐκτροφή;

Ἀπαντήσεις ἀνδρῶν	N	%
Συμφωνῶ ἀπόλυτα ἢ μᾶλλον συμφωνῶ	185	54,3
Μᾶλλον διαφωνῶ ἢ διαφωνῶ ἐντελῶς	125	37,2
Δέν μπορῶ νά ἀποφασίσω	28	8,2
Χωρίς συγκεκριμένη ἀπάντηση	1	0,3
Σύνολο	341	100,0

Βῆσει τῶν στοιχείων τοῦ Πίνακα 1, οἱ γνώμες τῶν ἀνδρῶν διαχωρίζονται σέ δύο κύριες ὁμάδες: συγκεκριμένα, μιὰ ὁμάδα συμφωνεῖ ἀπόλυτα ἢ μᾶλλον συμφωνεῖ (54,3%) καί μιὰ ὁμάδα μᾶλλον διαφωνεῖ ἢ διαφωνεῖ ἐντελῶς (37,2%).

Τό μεγαλύτερο ποσοστό τῶν ἀνδρῶν (54,3%) συμφωνεῖ μέ τήν πρόταση. Ἐδραιώνεται λοιπόν ἡ ἄποψη ὅτι ὁ ἄνδρας δέν μένει ἀμέτοχος στόν προβληματισμό τῆς ἐκτρώσεως. Τό σχετικά ὑψηλό ποσοστό διαφωνούντων ἀνδρῶν (37,2%) ἐξηγεῖται ἂν πάροουμε ὑπόψη μέ θρησκευτικούς, νομικούς ἢ ἠθικούς φραγμούς ἢ τή διαπαιδαγώγηση πού πῆραν οἱ ἐρωτώμενοι ἄνδρες τοῦ δείγματος μέσα στό οἰκογενειακό καί σχολικό περιβάλλον. Ἡ ἀνάλυση αὐτή ἀποκτᾶ ἰδιαίτερη σημασία ὅταν συγκριθοῦν οἱ γνώμες τῶν δύο φύλων.

2. Rosenblatt von Maja, Bernhard, «Berufstätigkeit der Frauen, Gleichberechtigung und Partnerschaftliche Familien», Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, Dezember, 1972, σελ. 689. Οἱ συγγραφεῖς στό ἄρθρο τους τονίζουν τή μορφή τῆς συντροφικῆς οἰκογενείας, ὅπου ἡ κατανομή τῶν ρόλων τῶν δύο συζύγων (ἄνδρα καί γυναῖκα) στριψίζεται ἐπὶ «συντροφικῆς βάσεως».

3. Bardin, Panos, «A Technique for the Measurement of Attitudes toward Abortions», *International Journal of Sociology of the Family*, Vol. 2., No 1, March 1972.

4. Πρόκειται περί συγκριτικῆς ἔρευνας πού διεξήχθη ταυτόχρονα καί στό Βέλγιο ὑπό τή διεύθυνση τῆς Κλεώσ Πρασβέλου.

5. Οἱ ἄνθρωποι τῆος Διοικήσεως Πρωτεύουσας ἦταν: Ἀθηναῖοι, Περσιτερίου, Καλλιθέας, Καισαριανῆς, Κερατσινίου, Κορυδαλλοῦ. Τά κριτήρια ἐπιλογῆς τοῦ δείγματος ἦσαν: α) πρῶτος γάμος, β) ἡλικία τῶν συζύγων κάτω τῶν 32 χρόνων τό 1971, γ) λιγότερος ἀπό 10 χρόνια γάμου, δ) ἡ ὑπαρξή ἐνός τουλάχιστον παιδιοῦ πού γεννήθηκε τό 1967 ἢ 1968.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Γνώμες ἐπὶ τῶν ἐκτρώσεων — Διαχωρισμός κατά φύλο

	Ἄνδρες		Γυναίκες	
	N	%	N	%
Συμφωνῶ ἀπολύτως ἢ μᾶλλον συμφωνῶ	185	54,3	187	55,0
Μᾶλλον διαφωνῶ ἢ διαφωνῶ ἐντελῶς	127	37,2	130	38,3
Δέν μπορῶ νά ἀποφασίσω	28	8,2	23	6,7
Χωρίς ἀπάντηση	1	0,3	—	—
Σύνολο	341	100,0	340	100,0

Τά ἀποτελέσματα ἐκπλήσσουν λόγω τῆς ὁμοιότη-
 τας τῶν ἀπαντήσεων τῶν δύο φύλων. Στήν πρώτη
 βασική θέση (πλήρης ἢ ἐπὶ μέρους ἀποδοχή τῆς ἐκ-
 τρώσεως) δέν ὑπάρχει καμιά ἀπολύτως διαφοροποίη-
 ση μεταξύ τῶν δύο φύλων. Μιά ἐλάχιστη διαφορο-
 ποίηση παρουσιάζεται στή δεύτερη θέση (τῶν διαφω-
 νοῦντων) μέ αὐξημένο τό γυναικεῖο ποσοστό. Παρου-
 σιάζεται ἐπίσης, στήν τρίτη ομάδα ἀπαντήσεων, ἕνα
 σχετικῶς ὑψηλότερο ποσοστό ἀναποφασιστῶν ἀνδρῶν.
 Βασικά καί τά δύο δείγματα, τό ἀνδρικό καί τό γυναι-
 κεῖο, παρουσιάζουν τήν ἴδια φυσιογνωμία. Ἡ μεγάλη
 ταύτιση τῶν ἀπαντήσεων ἀνδρῶν καί γυναικῶν θά
 πρέπει ἰδιαίτερα νά τονισθεῖ. Δηλώνει, ὑποθετικά,
 «τῆν πλήρη συζυγική σύμπτωση καί κατανόηση» σ' ἕ-
 να θέμα τόσο σημαντικῶς ὅπως εἶναι ἡ ἐκτροφή. Ταυ-
 τόχρονα ὁμως μάς ὀδηγεῖ στό νά ἐπιβεβαιώσουμε κι
 ἄλλες ἐφημερίες, ὅπως ὅτι «ἡ εὐρεία χρήση τῆς ἐκ-
 τρώσεως, σάν ἀντισυλληπτικοῦ μέσου, φαίνεται νά
 βρίσκει τή βάση τῆς σέ μιᾶ σχετικῶς γενικευμένη εὐμε-
 νῆ γνώμη τόσο τῶν ἀνδρῶν ὅσο καί τῶν γυναικῶν
 ὑπέρ τῆς χρησιμοποίησός της».⁶

Τό ἀντίθετο ἀκριβῶς ὅσον ἀφορά τῆ «γενικευμένη
 εὐμένη γνώμη» συμβαίνει στό βελγικό δείγμα. Ἀπό
 τή σύγκριση τῶν στοιχείων προκύπτουν σημαντικές
 διαφορές (βλέπε Πίνακα 3).

Διαπίστωση λοιπόν τῶν ἐρευνητῶν εἶναι ὅτι ἡ διαφο-
 ρά γνωμῶν μεταξύ τῶν ἐρωτωμένων τοῦ Βελγίου καί
 ἐκείνου τῆς Ἑλλάδος εἶναι ριζική.

Στό βελγικό δείγμα, τό ποσοστό ἀνδρῶν καί γυναι-
 κῶν πού παίρουν θετική στάση στήν ἐκτροφή εἶναι
 κατά πολύ χαμηλότερο ἀπό ὅτι στό ἐλληνικό δείγμα.
 Ἐπί πλέον, τό γυναικεῖο φύλο ἀντιδρᾷ πιά ἔντονα
 στήν ἐκτροφή ἀπό τό ἀνδρικό (39,5% ἀνδρῶν συμ-
 φωνεῖ, ἔναντι μόνον 28,8% γυναικῶν). Στό ἐλληνικό
 δείγμα τά ποσοστά αὐτῶν πού τίθενται ὑπέρ τῆς ἐκ-
 τρώσεως ἀντιπροσωπεύουν πλέον τοῦ 50% τῶν ἐρωτω-
 μένων (54,3% ἀνδρες, 55% γυναίκες).

Τό γυναικεῖο δείγμα τείνει νά εἶναι λίγο ὑψηλότε-

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Γνώμες ἐπὶ τῶν ἐκτρώσεων — βελγικό καί ἐλληνικό
 δείγμα (%)

	Βελγικό δείγμα		Ἑλληνικό δείγμα	
	Ἄνδρες	Γυναίκες	Ἄνδρες	Γυναίκες
Συμφωνῶ ἀπόλυτα ἢ μᾶλλον συμφωνῶ	39,5	28,8	54,3	55,0
Μᾶλλον διαφωνῶ ἢ διαφωνῶ ἐντελῶς	51,9	63,0	37,2	38,3
Δέν μπορῶ νά ἀποφασίσω	8,3	7,9	8,2	6,7
Σύνολο	99,7	99,7	99,7	100,0
Σύνολο δειγμάτων (ἀριθμὸς οικογενειῶν)	403	403	366	366

Πηγή: Γιά τὰ βελγικά στοιχεία Presvelou, C., Brutus, A., Canivet, B., «L' avortement dans la vie du couple». *Recherches Sociologiques*, No 1, Juin 1972.

ρο ἀπό τό ἀνδρικό. Εἶναι ἄξιο μνείας τό γεγονός ὅτι
 τό ἐλληνικό γυναικεῖο δείγμα περιέχει τό χαμηλότερο
 ποσοστό ἀναποφασιστῶν (6,7%).

Αὐτό σημαίνει ὅτι οἱ Ἑλληνίδες πού δέν ἔχουν κα-
 τασταλάξει εἶναι ποσοτικά λιγότερες ἀφ' ἐνός σέ σχέ-
 ση μέ τοὺς συζύγους τους καί ἀφ' ἑτέρου σέ σχέση μέ
 τό βελγικό δείγμα (ἄνδρες, γυναίκες).

Οἱ μεγάλες διαφορές πού παρουσιάζει ἡ σύγκριση
 ἀνάμεσα στίς δύο χώρες ἐδραίωνουν ἀκόμη περισσό-
 τερο τήν ἐρμηνεία μᾶς εὐμενούς καί γενικευμένης
 γνώμης γιά τήν ἐκτροφή σάν ἀντισυλληπτικό, πράγ-
 μα πού ἀναφέρθηκε πιά πάνω.

II. στάση τῶν ἀνδρῶν ἀέναντι στήν ἐκτροφή βάσει δημογραφικῶν-κοινωνικῶν στοιχείων τῶν ἐρωτωμένων

Στό δεύτερο μέρος καί στά πλαίσια τῆς παρουσίας
 μελέτης οἱ ἀναλύσεις τῶν ἀπαντήσεων τοῦ ἀνδρικοῦ
 δείγματος πραγματοποιοῦνται σέ δύο παράλληλες κα-
 τευθύνσεις.

Ὁ πρῶτος τύπος ἀναλύσεως διεξάγεται σέ συνάρ-
 τηση μέ τίς μεταβλητές πού ἔχουν τή μεγαλύτερη πι-
 θανότητα διαφοροποιήσεως τῶν ἀπαντήσεων τοῦ ἀν-
 δρικοῦ δείγματος. Οἱ μεταβλητές εἶναι οἱ ἐξῆς: ἡλι-
 κία, ἀριθμὸς παιδιῶν, ἐπαγγελματικὴ δραστηριότητα
 καί ὑποκεμενική ἀντίληψη τῆς οικονομικῆς τους κα-
 τάστασης. Ὁ δεύτερος τύπος ἀναλύσεως γίνεται σέ
 σύγκριση μέ τά δεδομένα τοῦ γυναικεῖου δείγματος
 πού ἀναλύθηκαν σύμφωνα μέ τίς ἴδιες μεταβλητές
 στήν προηγούμενη μελέτη.

Ἡ σύγκριση μεταξύ τῶν δύο φύλων θά γίνει συ-
 στηματικῶς σκοπὸ νά ἐπισημάνουμε βάσει ποῶν
 μεταβλητῶν προκύπτουν διαφοροποιήσεις μέσα στὸν
 ἐλληνικό χώρο.

Τελικῶς βέβαια σκοπὸς μας εἶναι νά φθάσουμε σέ
 μιᾶ ἐμπειρικῶς βασισμένη ἐξήγηση, ἔστω καί ἐπὶ μέ-
 ρους, τοῦ ὑπὸ ἔρευνα θέματος.

6. Πρεσβέλου, Κ., Τεπερόγλου, Α., «Κοινωνιολογικὴ ἀνάλυση
 τοῦ φαινομένου τῆς ἐκτρώσεως στὸν ἐλληνικὸ χώρο», *Επιθεώρη-
 ση Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν*, No 28, Ἐκδόση ΕΚΚΕ, 1976.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Ήλικία ανδρών και γνώμη για την έκτρωση

Γνώμη για την έκτρωση	24<27		27<30		30<33		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Υπέρ	23	59,0	48	52,2	111	63,1	182	59,3
Κατά	16	41,0	44	47,8	65	36,9	125	40,7
Σύνολο	39	100,0	92	100,0	176	100,0	307*	100,0
	(12,7%)		(30,0%)		(57,3%)			

* Στους πίνακες που ακολουθούν, ο συνολικός αριθμός απαντήσεων δεν παραμένει σταθερός. Τουτό συμβαίνει επειδή στη στατιστική επεξεργασία οι κατηγορίες «χωρίς απάντηση» και «δεν μπορώ να αποφασίσω» δεν λήφθηκαν πάντοτε υπ' όψη.

Η ηλικία του άνδρα

Αναφορικά με την ηλικία του άνδρα και σε συνάρτηση με τη γνώμη του για την έκτρωση, έφρενας πού έγιναν επί παγκοσμίου επιπέδου κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι «οι άνδρες κάτω των 30 ετών είναι περισσότερο φιλελεύθεροι απ' ό,τι οι άνδρες των 30 ετών και άνω».⁷

Ο Πίνακας 4 άφορα στις ηλικίες των ερωτωμένων του δείγματος και στη θέση τους για την έκτρωση.

Εάν η συσχέτιση «νεαρότερη ηλικία-ύψηλότερο ποσοστό ευμενοῦς γνώμης για την έκτρωση» θεωρηθεί ότι είναι φιλελεύθερη άποψη, όπως είναι η τάση σε παγκόσμια κλίμακα, τότε τα αποτελέσματα του παραπάνω πίνακα έρχονται σε σύγκρουση με εκείνα πού προέκυψαν από έφρενας παγκοσμίου επιπέδου. Συγκεκριμένα, διαπιστώνεται στο ελληνικό δείγμα ότι τό ποσοστό παραδοχής της έκτρωσης (και επομένως τό ποσοστό φιλελεύθερης στάσης) αυξάνει με την ηλικία του άνδρα· 59% των ανδρών ηλικίας 24-27 ετών τίθενται υπέρ της εκτρώσεως έναντι 63,1% ηλικίας 30-33 ετών.

Συγκρίνοντας μεταξύ τους τίς τρείς κατηγορίες ηλικίας του ανδρικού δείγματος διαπιστώνουμε και τίς εξής επί πλέον διαφορές: Στην κατηγορία 27<30 η διαφορά μεταξύ θετικής και άρνητικής θέσεως για την έκτρωση παραμένει σχετικά μικρή: 52,2% υπέρ, 47,8% κατά. Η διαφορά είναι αισθητή στους νεώτερους (24<27 ετών) και στους μεγαλύτερους (30<33 ετών), όπου τό ποσοστό ευμενοῦς γνώμης είναι πολύ αυξημένα και αντίστοιχα τό ποσοστά δυσμενοῦς γνώμης είναι éλαττωμένα. Τοτό σημαίνει ότι οι ερωτώμενοι πού άνηκουν σ'αυτές τίς δύο κατηγορίες ηλικίας παίρνουν αρκετά σαφή θέση υπέρ της εκτρώσεως. Παρ' όλο ότι και τίς δύο αυτές κατηγορίες ηλικίας παρατηρούνται αυξημένα ποσοστά υπέρ της εκτρώσεως, η εξήγηση αυτής της θέσεως διαφέρει από τη μία κατηγορία ηλικίας στην άλλη. Φαίνεται ότι η εξήγηση πρέπει να αναζητηθεί στη φάση του οικογενειακού κύκλου πού οι νεαρές οικογένειες διανύουν

και στη συσχέτιση με οικονομικής φύσεως παράγοντες.

Στην πρώτη κατηγορία, οι νέοι Έλληνες ηλικίας 24<27 ετών εισέρχονται στη φάση «δημιουργίας οικογένειας» πού συμβαδίζει με τη φάση επαγγελματικής προσπάθειας και ανάπτυξεως. Για να μην θεσουν σε κίνδυνο την επαγγελματική και οικονομική προσπάθεια με πρόωρη αύξηση αριθμού παιδιών, 59,0% των ανδρών πού τάσσονται υπέρ της εκτρώσεως εκφράζουν την ευχή (ή την επιθυμία) να καθυστερήσουν μία νέα έγκυμοσύνη.⁸

Αντίθετα, οι άνδρες ηλικίας 30<33 εισέρχονται στη φάση συμπλήρωσεως του αριθμού παιδιών πού θέλουν και αντιμετώπιζουν τό πρόβλημα της επί πλεον αύξήσεως της οικογενείας τους. Συνεπώς τό 63,1% των ανδρών, πού τάσσονται υπέρ της εκτρώσεως, αυτής της ομάδας ηλικίας, εκφράζουν την επιθυμία όχι μιάς καθυστέρησης, αλλά της άρνησης κάθε μελλοντικής έγκυμοσύνης. Οι μέν νέοι σύζυγοι επιθυμούν να καθυστερήσουν μία νέα έγκυμοσύνη, οι δέ ηλικιωμένοι να διακόψουν κάθε πρόσθετη έγκυμοσύνη. Αυτή την έννοια παίρνει στον ελληνικό χώρο η διαπίστωση ότι οι πίο ηλικιωμένοι άνδρες είναι και πίο φιλελεύθεροι.

Βάσει της παραπάνω ανάλυσεως, η έκτρωση φαίνεται λοιπόν να αποτελεί άναγνωρισμένο μέσο για την άποφυγή επί πλεον οικονομικών επιβαρύνσεων για την οικογένεια, δηλαδή μέσο προσωρινής άποφυγής των εξόδων του δεύτερου παιδιού (στην περίπτωση των ανδρών ηλικίας 24<27 ετών) ή κάθε πρόσθετου παιδιού (στην περίπτωση των ανδρών ηλικίας 30<33 ετών). Η συνέχεια της μελέτης θα δείξει ότι στον ελληνικό χώρο και ό οικονομικός άκός παράγοντας⁹

8. Η έρμηνεία μας, δηλαδή η διακοπή μιάς έγκυμοσύνης με έκτρωση εξ αίτιας της επιθυμίας να μην έμποδιστεί μία καριέρα από τη γέννηση ενός παιδιού, επαληθεύεται σε παγκόσμιο επίπεδο. Βλέπε D. Callahan, *Abortion: Law Choice and Morality*, Collier Mac Millan, New York, (2η έκδοση), 1970, σελ. 201-203, 208-209.

9. Δέν άποκλείουμε την ύπαρξη άλλων παραγόντων, όπως π.χ. τον ψυχολογικό παράγοντα, τον σεξουαλικό, τον θρησκευτικό κτλ., πού παίζουν σημαντικό ρόλο στον αριθμό παιδιών πού τό ζευγάρι επιθυμεί, προγραμματίζει ή άποκτά. Το οικονομικό κόστος ενός παιδιού παραμένει βασικά ό πίο σημαντικό παράγοντας, σε όλες τίς χώρες, ιδιαίτερα στις βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες.

7. Bardis, Panos, «A Technique for the Measurement of Attitudes toward Abortion», *International Journal of Sociology of the Family*, Vol. 2, No 1, March 1972.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Ἀριθμὸς παιδιῶν καὶ ἡ γνώμη τῶν ἀνδρῶν γιὰ τὴν ἔκτρωση

Γνώμη γιὰ τὴν ἔκτρωση	Ἀριθμὸς παιδιῶν							
	Ἔνα παιδί		Δύο παιδιά		Τρία παιδιά		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Ὑπέρ	64	58,7	110	59,5	9	64,3	183	59,4
Κατὰ	45	41,3	75	40,5	5	35,7	125	40,6
Σύνολο	109	100,0	185	100,0	14	100,0	308	100,0
	(35,4%)		(60,1%)		(4,5%)			

παίζει ρόλο σέ στενά περιθώρια. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατηγορία ἡλικίας 27<30 ἡ διαφορά μεταξύ τῆς θετικῆς ἢ ἀρνητικῆς ἀπόψεως γιὰ τὴν ἔκτρωση εἶναι μηδαμινή. Πρόκειται ἴσως γιὰ μιὰ ομάδα ἀνδρῶν πού δέν ἔχουν ἀκόμη κατασταλάξει τελικά στό μέγεθος τῆς οἰκογένειας. Γι' αὐτόν τό λόγο καί τὰ ποσοστά ἀρνήσεως ἢ παραδοχῆς χωρίζονται περίπου ἐξ ἴσου.

Ἐάν συγκρίνουμε τίς ἀπόψεις ἀνδρῶν καί γυναικῶν καταλήγουμε σέ σημαντικά συμπεράσματα καί βασικές διαφορές μεταξύ τῶν δύο φύλων. Ἡ πρώτη διαφορά εἶναι ὅτι στίς γυναῖκες τό ποσοστό παραδοχῆς τῆς ἔκτρώσεως μειώνεται μέ τὴν ἡλικία. Π.χ., στήν πρώτη κατηγορία ἡλικίας γυναικῶν (21<25 ἐτῶν) διαπιστώνεται καί τό υψηλότερο ποσοστό παραδοχῆς τῆς ἔκτρώσεως μέ 64,6%. Ἡ δεύτερη διαφορά εἶναι ὅτι καμιά κατηγορία ἡλικίας ἀνδρῶν δέν σημειώνει τόσο ὑψηλό ὑπέρ τῶν ἔκτρώσεων ποσοστό ὅπως οἱ νεαρῆς γυναῖκες.

Τά συμπεράσματα αὐτά ἐρχονται σέ ἀντίθεση μέ ἀποτελέσματα ἐρευνῶν παγκοσμίῳ ἐπιπέδου γιὰ τὴν ἔκτρωση, ὅπου διαπιστώθηκε ὅτι «γυναῖκες κάτω τῶν 30 χρόνων εἶναι περισσότερο συντηρητικῆς ἀπό ὅτι γυναῖκες 30 χρόνων καί ἄνω». ¹⁰ Ἐρχονται ἐπίσης σέ ἀντίθεση μέ τά ἀποτελέσματα τοῦ ἀνδρικοῦ δείγματος. Σύμφωνα μέ τά δεδομένα ἀπό τίς γυνακεῖες καί ἀνδρικές γνώμες καταλήγουμε στήν ὑπόθεση ὅτι στήν Ἑλλάδα, ὁ ἀνδρας σέ μεγαλύτερη ἡλικία, γίνεται πιο φιλελεύθερος στό θέμα τῆς ἔκτρωσης ἐνῶ ἡ γυναίκα πιο ἀντιδραστική. Τό ἀντίστροφο συμβαίνει γιὰ τίς νεαρῆς ἡλικίας. Τὴν ἐξήγηση πού μπορούμε νά δώσουμε τὴν ἀναζητοῦμε στήν μέχρι πρόσφατα ἀρνητική θέση τῆς ἑλληνικῆς νομοθεσίας καί τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς σχετικὰ μέ τὴν ἐλεύθερη πώληση καί χρήση ἀντισυλληπτικῶν μέσων καθὼς ἐπίσης καί στήν ἄγνοια ἀναφορικὰ μέ τὴ χρησιμοποίηση τέτοιων μέσων. Ἐάν προσθέσουμε ὅτι ἡ παγκόσμια ἀντισυλληπτική πολιτικὴ ἀπευθύνεται κατὰ τό πλεῖστον στὴ γυναίκα — σάν νά εἶναι ἡ ἀποφυγὴ τεκνοποιήσεως καθαρὰ γυναικεῖα ὑποχρέωση — τότε τὰ ἀνωτέρω ἀπροσδόκητα ἀποτελέσματα γίνονται ἀντιληπτά. Δηλαδή, ἐάν 64,6% τῶν νέων γυναικῶν (ἡλικίας 21<25

ἐτῶν) εἶναι ὑπέρ τῆς ἔκτρώσεως ἐναντι 59% τῶν νέων ἀνδρῶν (ἡλικίας 24<27 ἐτῶν), τοῦτο ἐξηγεῖται ἀπό τό γεγονός ὅτι κατὰ τὴν κοινωνία ἢ γυναίκα κι ὄχι ὁ ἀνδρας (ἢ τό ζευγάρι) «φέρει τὴν εὐθύνη κησέως». Καί ἐφ' ὅσον τῆς ἀπαγορεύεται τό δικαίωμα χρησιμοποίησης ἀντισυλληπτικῶν, τό μόνο μέσο προφυλάξεως πού τῆς ἀπομένει εἶναι ἡ ἔκτρωση. Μέ τὴν πάροδο τῆς συζυγικῆς ζωῆς ἡ ἐμπειρία οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ πού ἡ γυναίκα ἀποκτᾷ μέσω τῆς ἔκτρωσης αὐξάνει.

Ταυτόχρονα ὁμως αὐξάνει καί ἡ ἀντίστασὴ τῆς στήν ἔκτρωση σάν ἀντισυλληπτικό, γεγονός πού ἐξηγεῖται γιὰτί τό ποσοστό παραδοχῆς τῆς ἔκτρώσεως (51,5%) στίς πιο ἡλικιωμένες γυναῖκες (≥29 ἐτῶν) εἶναι χαμηλότερο ἀπό τό ποσοστό στοὺς πιο ἡλικιωμένους ἀνδρες (30<33 ἐτῶν), (63,1%).

Ἀναφέραμε προηγουμένους τὸν οικονομικό παράγοντα σάν τό σημαντικότερο στοιχεῖο ἐρμηνείας τῆς διαφοροποίησης μεταξύ τῶν ἀνδρικών ἀπαντήσεων. Σέ συσχετισμὸ μέ τὴν ἡλικία, ὁ ἴδιος παράγοντας βοηθεῖ νά ἐρμηνεύσουμε ἀπό ἀνδρικῆς πλῆθος πλευρᾶς γιὰτί τό ποσοστό τῶν πιο ἡλικιωμένων ἀνδρῶν ὑπέρ τῆς ἔκτρώσεως ὑπερβαίνει τό γυναικεῖο ποσοστό.

Ὁ ἀριθμὸς παιδιῶν κατὰ οἰκογένεια

Ὁ ἀνωτέρω πίνακας κατ' ἀρχὴν ἐπιβεβαιώνει τὴν τάση πού ἐπικρατεῖ στήν Ἑλλάδα ὡς πρὸς τό μέγεθος τῆς οἰκογένειας (τὴν ὁποία βέβαια διαπιστώσαμε καί στήν προηγούμενη μελέτη μέ τίς ἀπόψεις τῶν γυναικῶν): 60,1% τοῦ δείγματος ἔχουν 2 παιδιά καί σύμφωνα μέ στοιχεῖα δημογραφικῶν μελετῶν ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς θά πρέπει νά θεωρεῖται ἀντιπροσωπευτικός. «Στὴ χώρα μας, τὰ νέα ζευγάρια φαίνεται ὅτι ἔχουν υιοθετήσει μιὰ συμπεριφορὰ ἢ ὁποία πρὸς τό παρὸν ἐξασφαλίζει τὴν πλήρη ἀντικατάσταση τῶν γενεῶν, ἀκόμη δέ καί μιὰ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ. Μέσα στόν διεθνή χώρο, ἡ Ἑλλάδα κατέχει θέση μᾶλλον ἰκανοποιητικὴ μέ 2,3 γεννήσεις κατὰ μητέρα». ¹¹

Τὰ ἀντίστοιχα ποσοστά γιὰ τό ἕνα παιδί εἶναι

10. Bardis P., «A Technique for the Measurement of Attitudes toward Abortion», *International Journal of Sociology of the Family*, Vol. 2, No 1, March 1972, pp. 1-7.

11. Σερελέα Γαρυφαλλιά: «Οἱ τάσεις τῆς γονιμότητος τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὴν περίοδο 1956-76 καί οἱ δείκτες μετρήσεως τῆς». *Επιθεώρηση Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν*, No 36-37, Μάιος-Δεκέμβριος 1979, ΕΚΚΕ, σελ. 260.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5α. Ἀριθμὸς παιδιῶν καὶ ἡ γνώμη τῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν γιὰ τὴν ἐκτρώση

Γνώμη γιὰ τὴν ἐκτρώση	Ἔνα παιδί		Ἀριθμὸς παιδιῶν κατὰ οἰκογένεια (%)*			
	Ἄνδρες	Γυναίκες	Ἄνδρες	Γυναίκες	Ἄνδρες	Γυναίκες
Θετικὴ	58,7	55,8	59,5	61,8	64,3	42,2
Ἀρνητικὴ	41,3	44,2	40,5	38,2	35,7	53,8
Σύνολο	35,4	35,6	60,1	60,3	4,5	4,1

* Πηγή γιὰ τίς γυναίκες ἀπαντήσεως: Βλ. Πρεσβέλου Τεπέρογλου, *op. cit.*, Πιν. 4, σ. 278.

35,4% καὶ γιὰ τὰ τρία παιδιά εἶναι 4,5%. Αὐτὴ ἡ κατανομὴ ἀποδεικνύει ὅτι στὴν πρώτη κατηγορία ἴσως νὰ μὴν ἔχει ἀκόμη ἀποκλεισθεῖ τὸ ἐνδεχόμενο ἀποκτισεως ἑνὸς δευτέρου παιδιοῦ, ἐνῶ ἡ τρίτη κατηγορία φαίνεται ὅτι ἀποκλείει τὴν ἀπόκτηση τέταρτου παιδιοῦ.

Ἡ ανάλυση τῶν ἀπαντήσεων τοῦ ἀνδρικοῦ δείγματος σέ σχέση μετὶ τῶν ἀριθμῶν παιδιῶν (βλ. Πίνακα 5) τείνει νὰ δώσει βάρος στὴν οἰκονομικὴ ἐξήγηση. Διαπιστώνεται κατ' ἀρχὴν μία ἀνξανόμενη τάση ὑπὲρ τῆς ἐκτρώσεως, ἀνάλογα μετὶ τῶν ἀριθμῶν παιδιῶν, ἀρχίζοντας ἀπὸ 58,7% γιὰ τὸ ἕνα παιδί, 59,5% γιὰ τὰ δύο παιδιά καὶ 64,3% γιὰ τὰ τρία παιδιά. Δηλαδή ὑπάρχει μία τάση ὑπὲρ τῆς ἐκτρώσεως, ὅταν ὁ ἀνδρας (ἢ τὸ ζευγάρι) ἀποφασίζει ὅτι ἔχει ὀλοκληρωθεῖ ὁ ἀριθμὸς τῶν παιδιῶν.

Τίς ἴδιες τάσεις παραδοσιακὴ καὶ ἀπορριψεως τῆς ἐκτρώσεως, ἀνάλογα μετὶ τῶν ἀριθμῶν παιδιῶν, διαπιστώσαμε καὶ στὴ μελέτη τῶν γυναικῶν, μετὰ μὴν βασικὴ διαφορὰ στὶς ἀπαντήσεις τῶν γυναικῶν πού ἔχουν τρία παιδιά (βλ. Πίνακα 5α). Τὸ ποσοστὸ μητέρων πού εἶναι εὐμενεῖς ἀπέναντι στὴν ἐκτρώση ἐλαττώνεται (42,2%) ἀντὶ τὰ αὐξάνει. Στὴν προηγούμενη μελέτη (γνώμες γυναικῶν) (βλ. σ. 279) στηρίξαμε τὴν ἀνωμαλία αὐτὴ σέ παραδοσιακοὺς καὶ θρησκευτικοὺς λόγους: «Μπορεῖ... νὰ λεχθεῖ, σάν ὑπόθεση, ὅτι μερικὲς μητέρες τριῶν παιδιῶν ἀνήκουν στὴν κατηγορία τῶν γυναικῶν, πού, λόγω παραδοσιακῶν καὶ θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, ἀποκροῦν τὴν ἐκτρώση πολὺ περισσότερο ἀπὸ ὅτι οἱ δύο ἄλλες κατηγορίες». Χάρη στὰ συγκριτικὰ στοιχεῖα τῆς παρούσης μελέτης, πιστεύουμε ὅτι μποροῦμε νὰ προσθέσουμε/προτείνουμε μὴν ἐπι πλεόν ἐξήγηση, ἢ ὅποια συγχρόνως δίνει καὶ ἐμπειρικὴ βάση στοῦ ἐρώτημα γιατί ἡ γυναίκα, σέ μεγαλύτερη ἡλικία, γίνεται πιο ἀντιδραστικὴ στοῦ θέμα τῆς ἐκτρώσεως πού ἐξετάστηκε πιο πάνω.

Ὅταν ἡ μόνη μέθοδος οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ πού τῆς προσφέρεται εἶναι ἡ παράνομη ἐπανάληψη ἐκτρώσεως, τότε ἡ γυναίκα, μετὶ τὴν πάροδο τῆς ἡλικίας (καὶ ἐπομένως μετὶ τὴν αὐξηση ἀριθμοῦ ἐκτρώσεων), ἀντιστέκεται.

Θὰ μπορούσαμε ἴσως νὰ καταλήξουμε στοῦ συμπέρασμα ὅτι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ φύλο τους, οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἀποφασίζουν γιὰ τὴν ὑπὲρ ἢ κατὰ στάση ἀπέ-

ναντι στὴν ἐκτρώση ἀνάλογα μετὶ τῶν ἀριθμῶν παιδιῶν πού ἀπέκτησαν ἢ θέλουν νὰ ἀποκτήσουν. Θὰ προσθέταμε ἀκόμη ὅτι βρισκόμαστε ἴσως ἐνώπιον ἑνὸς οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ τοῦ ζευγους πού ἐφαρμόζεται ὄχι μετὰ τὴν μέθοδο τῶν ἀντισυλληπτικῶν ἀλλὰ μετὰ τὴν καταφυγὴ στὴν ἐκτρώση. Στὶς ἀπόψεις τῶν ἐρωτωμένων περὶ τῶν ἀντισυλληπτικῶν θὰ ἀναφερθοῦμε στὴ συνέχεια αὐτῆς τῆς μελέτης.

Ἀπὸ τὸν Μάρτιο τοῦ 1980 ἡ σοβαρὴ αὐτὴ κοινωνικὴ ἀνωμαλία τείνει νὰ διορθωθεῖ ἀπὸ νομικῆς τουλάχιστον πλευρᾶς. Ὁ ὑπ' ἀριθμ. 1036 Νόμος γιὰ τὸν οἰκογενειακὸ προγραμματισμὸ καὶ γιὰ ἄλλες διατάξεις (πού δημοσιεύθηκε στὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως τῆς 21ης Μαρτίου 1980) θέτει τίς πρῶτες βάσεις μιᾶς πιο ὀρθρῆς τοποθετήσεως τοῦ θέματος. Εἶναι ἀκόμη πολὺ ἑνωρὶς γιὰ νὰ σχηματισεῖ ὁ κοινωνιολόγος μὴ σαφὴ ἰδέα τοῦ τρόπου μετὶ τῶν ὁποῖο τὸ Κράτος, πού «μεριμνᾷ γιὰ τὴν διάδοσιν καὶ τὴν πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῶν συγχρόνων γνώσεων σέ θέματα Γενετικῆς καὶ Οἰκογενειακοῦ Προγραμματισμοῦ» (ἄρθρο 1 τοῦ νόμου), σκοπεῖ νὰ ἐδραιώσει τὸν νόμο γιὰ τὰ μέσα πού θὰ χρησιμοποιήσει γιὰ τὴν πρακτικὴ ἐφαρμογὴ καθὼς ἐπίσης καὶ γιὰ τίς ἐπιπτώσεις αὐτῶν στοῦς ἐνδιαφερομένους/στὶς γυναίκες.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴ συμπεριφορὰ, μελέτες πού ἔχουν γίνει σέ ἄλλες χῶρες μοιάζουν νὰ ἐπιβεβαιώνουν ὅτι παρατηρήθηκε γιὰ τίς στάσεις. Ἐτσι, ἔγινε φανερό ὅτι ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν γυναικῶν πού καταφεύγουν σέ ἐκτρώσεις — παράνομα σέ ὀρισμένα κράτη, νόμιμα στὰ φιλελεύθερα — δὲν εἶναι μητέρες πολυἀριθμων οἰκογενειῶν, ἀλλὰ γυναίκες πού δὲν ἔχουν καθόλου παιδιά ἢ ἔχουν ἕνα ἢ δύο παιδιά. Ἐτσι, π.χ. στὴ Σουηδία, μετὰ τοῦ 1960 καὶ 1966, ὁ ἀριθμὸς τῶν γυναικῶν πού ἔκαναν ἐκτρώση καὶ δὲν εἶχαν παιδί (κατηγορία πού δὲν ἀφορᾷ τὴ μελέτη μας) τετραπλασιάστηκε. Ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων μετὰ ἕνα παιδί τριπλασιάστηκε καὶ ἐκείνος τῶν γυναικῶν μετὰ δύο παιδιά διπλασιάστηκε. Τὸ σύνολο τῶν γυναικῶν πού δὲν ἔχουν παιδιά ἢ ἔχουν ἕνα ἢ δύο παιδιά ἀντιπροσωπεύει περίπου τὸ 60% τοῦ συνόλου.¹² Ὑψηλότερο ἀκόμη πο-

12. Οἱ πληροφορίες προέρχονται ἀπὸ τοὺς πίνακες τοῦ D. Callahan, ὅπ. π., σ. 196. Πίνακες 9. Ἐπίσης βλ. *La verité sur L'avorté*

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. Η επαγγελματική δραστηριότητα των ανδρών και η γνώμη τους για τις εκτρώσεις

Γνώμη για τις εκτρώσεις	Έπαγγελματική δραστηριότητα									
	Έλευθερος επαγγελματίας		Μισθωτός		Βοηθητικός		Έλευθερος και Μισθωτός		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Υπέρ	73	59,8	102	58,3	—	—	4	57,1	179	58,7
Κατά	49	40,2	73	41,7	1	100,0	3	42,9	126	41,3
Σύνολο	122	100,0	175	100,0	1	100,0	7	100,0	305	100,0
	(40,0%)		(57,4%)		(0,3%)		(0,23%)			

σοστό προκύπτει από την έρευνα του Α. Μ. Dourlen-Rollier στην Γαλλία, τό 1964.: 38% των γυναικών δεν είχαν παιδιά, 33% είχαν ένα και 16% είχαν δύο, σ' ένα σύνολο 87%.

Η επαγγελματική δραστηριότητα των ανδρών

Ένας τομέας ιδιαίτερης σημασίας είναι να εξακριβωθεί εάν και κατά πόσο το επάγγελμα του άνδρα επηρεάζει τη γνώμη του για την έκτρωση.

Οι επαγγελματικές κατηγορίες του παραπάνω πίνακα δεν ανταποκρίνονται ειδικά σέ ξεκαθαρισμένα επαγγέλματα. Κάθε μία περιλαμβάνει ένα πολύ ετερογενές σύνολο επαγγελματιών που ασκούνται από άνδρες με πολύ διαφοροποιημένο τό επίπεδο τής παιδείας, τήν επαγγελματική τους εκπαίδευση και τό εισόδημα. Κατ' αυτόν τόν τρόπο, ή κατηγορία «έλευθ. επαγγέλματα» π.χ. περιλαμβάνει τόσο τό γιατρό, τό δικηγόρο, τό βιομήχανο όσο και τό μικροεπιχειρηματία βιοποριστή (καφετζή). Σάν κριτήριο διαφοροποίησης μεταξύ αυτών των δύο επαγγελματικών κατηγοριών κρατήσαμε μόνο τό γεγονός ότι στά έλευθερα επαγγέλματα ή επαγγελματική δραστηριότητα ασκείται κατά ανεξάρτητο τρόπο, ενώ οι μισθωτοί δουλεύουν με σύμβαση άπασχολήσεως και εργασίας.

Μιά πίο λεπτομερής και άκριβης ταξινόμηση των επαγγελματιών που ασκούσαν οι έρωτωμένοι δεν ήταν δυνατόν να γίνει, εξ αίτιας τής έλλειψης κοινωνικοοικονομικών δεικτών τής Έλλάδος. Η έπεξεργασία των δεδομένων μας, μέ σκοπό τά δημιουργήσουμε τέτοιους δείκτες, θά απαιτούσε σημαντικό χρόνο. Λαμβανομένου υπ' όψη ότι αυτός ό σοβαρός περιορισμός υπάρχει μέσα στά στατιστικά δεδομένα μας, κάθε έρμηνεία των παρατηρουμένων τάσεων θά ήταν τυχαία.

Επί πλέον υπάρχει μεγάλη δυσκολία προκειμένου να έρμηνευθούν οι τάσεις αυτές, αφού δεν υπάρχουν

παρόμοιες έπιστημονικές έρευνες στόν έλληνικό χώρο για νά στηριχθεί κανείς. Η μόνη πληροφορία πού δίνει ό πίνακας αυτός είναι ότι μεταξύ των έλευθέρων επαγγελματιών και των μισθωτών δεν υπάρχει σχεδόν καμία διαφοροποίηση ποσοστών σχετικά μέ τήν ύπέρ ή κατά θέση άπέναντι στην έκτρωση: τίθενται ύπέρ 59,8% έλευθεροι επαγγελματίες και 58,3% των μισθωτών, και έναντίον 40,2% έλευθεροι επαγγελματίες και 41,7% των μισθωτών.

Τελειώνοντας τήν άνάλυση του πίνακα για τήν επαγγελματική δραστηριότητα του άνδρα, θά θέλαμε νά άναφέρουμε ότι ειδικά σ' αυτόν τόν τομέα δεν θά γίνει σύγκριση μέ τίς άπόψεις των γυναικών, για τό λόγο ότι οι κατηγορίες δεν είναι συγκρίσιμες. Στή μελέτη του γυναικείου δείγματος τό 79,8% των έρωτωμένων δήλωσαν ότι άσχολούνται μόνο μέ τά οικιακά έναντι 13,9% πού έχουν πλήρες ώρARIO επαγγελματικής δραστηριότητας.

Οικονομική κατάσταση των έρωτωμένων

Η πρώτη διαπίστωση βάσει του Πίνακα 7 είναι ότι τό ήμισυ σχεδόν του άνδρικού δείγματος (46,8%) δηλώνει ότι συναντά πολύ συχνά ή συχνά οικονομικές δυσκολίες, ένα πέμπτο σχεδόν (18,4%) δεν συναντά, ενώ 34,8% δηλώνει ότι συναντά πότε-πότε οικονομικές δυσκολίες.

Η διαπίστωση τής ύπάρξεως οικονομικής δυσκολίας ή οικονομικής άνεσης βασίζεται στή δήλωση των έρωτωμένων. Πρόκειται έπομένως περί ύποκειμενικής εκτιμήσεως και κρίσεως των ένδιαφερομένων. Όμως, ή σύγκριση μεταξύ του άνδρικού και του γυναικείου δείγματος σ' αυτό τό σημείο δείχνει καταπληκτική όμοιότητα. Αυτό έχει άρκετή σημασία.

Η ταυτόχρονη μελέτη των Πινάκων 7 και 7α δίνει τήν εξής κατανομή των άπαντήσεων:

Συναντούν οικονομικές δυσκολίες	Άνδρες	Γυναίκες
Πολύ συχνά ή συχνά	145(46,8%)	149(47,0%)
Πότε-πότε	108(34,8%)	109(34,4%)
Σπάνια ή ποτέ	57(18,4%)	59(18,6%)
Σύνολο	310(100%)	317(100%)

ment, Paris: Maloine 1964, σελ. 82. Σκόπημα επίλεξαμε πληροφορίες για τή δεκαετία του '60 για τήν Γαλλία όσο και για τήν Σουηδία. Η δεκαετία αυτή άντιστοιχεί στην περίοδο τής σταθεροποίησης των τεχνολογικών επιτεύξεων και του πλουτισμού των δυτικών κρατών. Θά περίμενε συνεπώς κανείς πός τά οικονομικά κίνητρα θά ήταν σέ άντιστοιχία μέ τόν αριθμό των παιδιών, πράγμα τό όποιο φανερά δεν επιβεβαιώνεται.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. Οί ερωτώμενοι δηλώνουν εάν συναντούν οικονομικές δυσκολίες

Γνώμη για τήν έκτρωση	Πολύ συχνά ή συχνά		Πότε-πότε		Σπάνια ή ποτέ		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	N
Υπέρ	85	58,6	65	60,2	33	57,9	183	59,0
Κατά	60	41,4	43	39,8	24	42,1	127	41,0
Σύνολο	145	100,0	108	100,0	57	100,0	310	100,0
	(46,8%)		(34,8%)		(18,4%)			

ΠΙΝΑΚΑΣ 7α.

Γνώμη για τήν έκτρωση	Οικονομικές δυσκολίες των ερωτωμένων γυναικών							
	Πολύ συχνά ή συχνά		Πότε-πότε		Σπάνια ή ποτέ		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Θετική	88	59,0	61	56,0	38	64,4	187	59,0
Άρνητική	61	41,0	48	44,0	21	35,6	130	41,0
Σύνολο	149	100,0	109	100,0	59	100,0	317	100,0
	(47,0%)		(34,4%)		(18,6%)		(100%)	

Η ταύτιση των απαντήσεων έχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί αποδεικνύει ότι τόσο ο άνδρας όσο και η γυναίκα εκτιμούν κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο τις οικονομικές δυσκολίες που συναντούν. Έπομένως, δεν πρόκειται μόνον περί υποκειμενικής εκτιμήσεως και κρίσεως, αλλά περί αντικειμενικής καταστάσεως και εμπειρίας.

Επειδή γενικά παρατηρείται συσχέτιση μεταξύ οικονομικής ανέσεως ή δυσκολίας αφ' ενός και μεγέθους οικογενείας (αριθμού παιδιών) αφ' ετέρου, θα περίμενε κανείς μία μεγάλη διαφοροποίηση της θέσεως των ερωτωμένων του ανδρικού δείγματος σχετικά με την έκτρωση. Συγκεκριμένα, περιμέναμε να βρούμε το υψηλότερο ποσοστό απαντήσεων υπέρ της εκτρώσεως συσχετισμένο με τους ερωτώμενους που δηλώνουν ότι συναντούν πολύ συχνά ή συχνά οικονομικές δυσκολίες. Η υπόθεση αυτή βασίζεται στην ανάλυση οικονομικού κόστους που κάναμε σε προηγούμενη παράγραφο. Η επαλήθευσή της θα βρισκόταν σε λογική συνέπεια με τη θεωρητική εξήγηση του οικονομικού κόστους.

Η επισκόπηση των δεδομένων του Πίνακα 7 διαψεύδει τη συσχέτιση. Αντίθετα, ανακαλύπτουμε ότι το ποσοστό των απαντήσεων υπέρ ή κατά της εκτρώσεως του ανδρικού δείγματος παραμένει υψηλό και αμετάβλητο ανεξάρτητα από την οικονομική άνεση ή δυσκολία που δηλώνουν οι ερωτώμενοι. Συγκεκριμένα, οι δύο άκρες κατηγορίες («πολύ συχνά ή συχνά» και «σπάνια ή ποτέ») εμφανίζουν περίπου τα ίδια ποσοστά (υπέρ 58,6% και 57,9%, κατά 41,4% και 42,1%). Η διαπίστωση αυτή είναι αρκετά σημαντική και μάς επιτρέπει να δώσουμε τα πρώτα στοιχεία μιάς εμπειρικά στηριζόμενης έρμηνειας. Δεδομένου ότι, με-

σα στά περιθώρια του δείγματός μας, α) ο άνδρας φέρει τό σημαντικότερο οικονομικό βάρος (79,8% των γυναικών ασχολούνται με τα οικιακά), β) η δήλωση οικονομικής ευχέρειας ή δυσκολίας έχει αντικειμενικό χαρακτήρα και γ) τό οικονομικό κόστος είναι αποδεδειγμένα βασικό στοιχείο στον προγραμματισμό μεγέθους οικογενείας, φθάνουμε στό έξής συμπέρασμα: μέσα στον ελληνικό χώρο, που αναλύσαμε, ή ποσοτική υψηλή και γενικευμένη «φιλελεύθερη» στάση των ανδρών υπέρ της εκτρώσεως σημαίνει ότι ή άμβλωτική πράξη¹³ έξφυγε πλέον από τά περιορισμένα περι-

13. Μιλάμε θεληματικά περί «άμβλωτικής πράξεως» και όχι περί της στάσεως απέναντι σε αυτήν, γιατί από έρευνες που έγιναν στην Ελλάδα προκύπτει ότι ή έκτρωση έχει πάρα μεγάλες διαστάσεις τά τελευταία χρόνια. Ο Βαλαώρας εκτίμη τόν έτήσιο αριθμό των έκουσίον εκτρώσεων σε 52.000 γιά την περίοδο 1956-1965. ενώ ο Λούρος τίς ανέβαζε σε 100.000 περίπου τό χρόνο (Βλ. Βαλαώρας Βασίλειος, σελ. 18-19 καθώς και Λούρος Νικόλαος «Η έπιπτώσις των εκτρώσεων επί του δημογραφικού προβλήματος τίς 'Ελλάδος». Ανακοίνωσις 'Ακαδημίας 'Αθηνών, 'Αθήνα 1967). Θά ήταν χρήσιμο νά τεθεί τό θέμα τίς πρακτικές των εκτρώσεων σε διεθνή πλαίσια, ώστε νά αποφευχθούν βιαστικά και λανθασμένα συμπεράσματα γιά τό μέγεθος του φαινομένου στην Ελλάδα. Οι εκτιμήσεις γιά τίς παράνομες εκτρώσεις και τίς έπιπτώσεις τους ποικίλλουν κατά έντυποακό τρόπο, πράγμα τό οποίο όφειλεται τόσο στην έλλειψη έπαρκών μέσων όπολογισμού όσο και σε σκοπούς έπηρεασμού (200.000 έως 1.000.000 έτησίως γιά τίς ΗΠΑ, 250.000 με 2.000.000 γιά τή Γαλλία, 35.000 με 300.000 γιά τό Βέλγιο). Γιά την επανόρθωση των αριθμών στη Γαλλία, βλ. του Α. Sauvy, «Démographie et avortement», στό *Sexologie*, άρ. 1, 1971, σελ. 89-92 και την έκθεση τίς I. N. E. D. που δημοσιεύθηκε στην έπιθεώρηση *Population*, 1966, άρ. 4, σελ. 645-690. Γιά τό Βέλγιο κατά τον G. Dooghe, «Démographische aspecten of de abortuspraktijken» στό *Kultuurleven*, 1971, άρ. 1, ό αριθμός των παράνομων εκτρώσεων θά έπρεπε νά πλσιάζει τίς 35.000 κατ' έτος. Γιά την επανόρθωση των αριθμών που αναφέ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 8. «Εάν η γέννηση παιδιού δεν είναι επιθυμητή, δικαιολογείται ή εφαρμογή κάθε αντισυλληπτικού μέτρου;» (άνδρικό δείγμα)

Έφαρμογή κάθε αντισυλληπτικού μέτρου	Γνώμη για τήν έκτρωση					
	Θετική		Άρνητική		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Συμφωνώ απόλυτα ή μάλλον συμφωνώ	153	82,7	59	46,1	212	67,7
Δέν μπορώ να άποφασίσω	2	1,1	5	3,9	7	2,2
Μάλλον διαφωνώ ή διαφωνώ έντελώς	30	16,2	64	50,0	94	30,1
Σύνολο	185	100,0	128	100,0	313	100,0
	(59,1%)		(40,9%)			

θώρια τής οικονομικής σκέψης και του ύπολογισμού και έγινε ένα άναγνωρισμένο γεγονός τής οικογενειακής έμπειρίας και τών διασεξουαλικών σχέσεων. Ή εξέγηση αυτή θά βρει πρόσθετη επαλήθευση στη συνέχεια τής μελέτης.

Ακολουθώντας τη συγκριτική άνάλυση τών δύο δειγμάτων ή εξέξ διαφοροποίηση τών δύο φύλων άζειζει να άναφερθεί. Στο άνδρικό δείγμα ή συσχέτιση «στάση προς τήν έκτρωση-οικονομική κατάσταση» δέν δίνει σαφή άποτελέσματα. Έπί 145 άνδρών του δείγματος που δηλώνουν οικονομικές δυσκολίες πολύ συχνά ή συχνά, 58,6% τίθενται ύπέρ τής εκτρώσεως, άλλά και επί 57 άνδρών που δηλώνουν ότι δέν έχουν οικονομικές δυσκολίες, 57,9% τίθενται ύπέρ τής εκτρώσεως. Έπομένως ή ύπέρ ή κατά στάση άπέναντι στην έκτρωση δέν επηρεάζεται από τήν οικονομική πραγματικότητα. Άντίθετα, στο γυναικείο δείγμα, ή άλληλοσύνδεση μεταξύ τών δύο στοιχείων είναι πιο έμφανής. Παίρνει όμως τήν αντίθετη από τήν άναμενόμενη μορφή, δηλαδή ή οικονομική άνεση συμβαδίζει όχι με χαμηλότερο άλλά με ύψηλότερο ποσοστό άποδοχής τής εκτρώσεως: επί 59 γυναικών που δηλώνουν οικονομική άνεση (βλ. κατηγορία: συναντούν σπάνια ή δέν συναντούν οικονομικές δυσκολίες), 64,4% είναι ύπέρ τής εκτρώσεως, ενώ επί 149 γυναικών που δηλώνουν οικονομικές δυσκολίες συχνά ή πολύ συχνά, μόνο 59% είναι ύπέρ τής εκτρώσεως. Έδω άκόμη έπιβεβαιώνεται ό ανεξάρτητος από οικονομικούς παράγοντες χαρακτήρας τής εκτρώσεως.

ρονται στις ΗΠΑ, βλέπε D. Callahan, op. cit., 132-136.

Γιά τούς άριθμούς τής θνησιμότητας υπάρχουν άνάλογες συστάσεις επιφυλακτικότητας. Έτσι, στη Γαλλία, όπου ύπολογίστηκε ό άριθμός τών 25.000 θανάτων τό χρόνο από παράνομες εκτρώσεις, στην πραγματικότητα σημειώνονται περίπου 10.000 θάνατοι τό χρόνο γυναικών σε ηλικία άναπαραγωγής, από τούς όποιους 260 άποδίδονται σε έγκυμους και γέννες, και ό όποιοι πάλι δέν όφείλονται όλοι σε εκτρώσεις (βλέπε A. Sauvy, op. cit., σελ. 89).

III. γνώμες για τήν έκτρωση βάσει τών δεδομένων τής σεξουαλικής, συζυγικής και οικογενειακής ζωής

Στό τρίτο και τελευταίο μέρος τής μελέτης, οι έρωτώμενοι δίνουν τή γνώμη τους για τή σεξουαλική, συζυγική και οικογενειακή ζωή, σε σχέση πάντοτε με τήν έκτρωση. Τό ενδιαφέρον του έρευνητή συγκεντρώνεται α) στό να διαπιστώσει κατά πόσο ή γνώμη τών άνδρών για τήν έκτρωση επηρεάζεται από άλλες πρωτοποριακές ιδέες σχετικά με τήν οικογενειακή ζωή και β) να συγκρίνει τς γνώμες τών άνδρών με εκείνες τών γυναικών, προκειμένου να διαπιστώσει εάν οι γνώμες διαφέρουν κατά φύλο, καθώς επίσης και τς τάσεις (παραδοσιακές, προοδευτικές, πρωτοποριακές) που ύπάρχουν στα δύο φύλα σχετικά με τήν οικογένεια.

Χρησιμοποίηση τών αντισυλληπτικών μέσων

Άπό δημοσιογραφικές πληροφορίες διαπιστώνουμε ότι στόν έλληνικό χώρο τό κοινό δέν είναι ένημερωμένο και γύρω από τς αντισυλληπτικές μεθόδους. Ή άνάλυση που άκολουθεί, συσχισμένη μ' αυτές τς πληροφορίες, έχει ιδιαίτερη σημασία.

Άρχική διαπίστωση είναι ότι τό ποσοστό άνδρών που συμφωνούν (άπόλυτα ή μάλλον) με τήν εφαρμογή κάθε αντισυλληπτικού μέσου ύπερτερεί του ποσοστό τών άνδρών που τίθενται ύπέρ τής εκτρώσεως: 212 άνδρες (67,7%) στο συνολικό δείγμα είναι ύπέρ τών αντισυλληπτικών, έναντι 185 (59,1%) που παίρνουν θετική στάση άπέναντι στην έκτρωση.

Μιά δεύτερη διαπίστωση είναι ότι τόσο οι θετικές όσο και οι άρνητικές γνώμες για τά αντισυλληπτικά μέσα διαφοροποιούνται έντονα, σε σχέση με τή θέση που παίρνουν οι έρωτώμενοι άπέναντι στην έκτρωση. Ή τάση είναι συνεπής με τήν άναμονή μας. Συγκεκριμένα, επί 185 άνδρών που είναι ύπέρ τής εκτρώσεως, 82,7% είναι και ύπέρ τών αντισυλληπτικών.

Καί αντίθετα, επί 128 ανδρών που είναι κατά της εκτρώσεως ένα 50% αντίτιθεται και στη χρησιμοποίηση των αντισυλληπτικών. Μιά τρίτη διαπίστωση που συνάγεται από την προηγούμενη είναι ότι ο συνδυασμός «άποδοξη εκτρώσεως-αντισυλληπτικών» είναι ποσοτικά κατά πολύ υψηλότερος του συνδυασμού «μη άποδοξη εκτρώσεως-αντισυλληπτικών» (82,7% έναντι 50%). Αυτό μπορεί να ερμηνευθεί κατά δύο τρόπους που δεν βρίσκονται σε αντίθεση, αλλά αλληλοσυμπληρώνονται. Ή πρώτη ερμηνεία είναι η λογική κατάληξη του γαλλικού ρητού *qui reut le plus* (εκτρώση) *reut le moins* (αντισυλληπτικά) (όποιος το μιά τό μεγαλύτερο το μιά και τό μικρότερο). Ή δεύτερη ερμηνεία είναι η επιβεβαίωση της εκτεταμένης αποδοχής της εκτρώσεως στον ελληνικό χώρο, ιδίως όταν η πολιτική οικογενειακού προγραμματισμού¹⁴ άπουσιάζει.

Οί κατά φύλον απαντήσεις επιτρέπουν να εμβαθύνουμε και να εξηγήσουμε καλύτερα τον τρόπο με τον οποίο τίθεται ή διαλεκτική «εκτροφή - αντισυλληπτικά» από τούς άνδρες και από τίς γυναίκες.

Ή διαφορά μεταξύ τών απαντήσεων τών δύο φύλων θά πρέπει να αναζητηθεί στη διαφορετική αντιμετώπιση του θέματος και στό κατά πόσο ή εκτροφή ενδιαφέρει και άφορα τή μιά πλευρά ή τήν άλλη άφ' ενός, καθώς επίσης στό κατά πόσο οί «θεωρητικοί καταναλωτές» τών αντισυλληπτικών είναι καλά πληροφορημένοι άφ' έτερου. Γεγονός είναι ότι οί αντισυλληπτικές μέθοδοι άφορούν άμεσότερα τή γυναίκα από ό,τι τόν άνδρα. Έρμηνεύουμε τή διαφορά στις απαντήσεις βασίζόμενοι σ' αυτή τή διαπίστωση, γιατί, ταυτόχρονα με αυτή τή διαφορά, ή γυναίκα ντύνει και τή σημασία που άποδίδει τόσο στις αντισυλληπτικές μεθόδους όσο και στις γνώσεις της γι' αυτά.

Οί χαρακτηριστικές παρατηρήσεις από τή σύγκριση είναι οί εξής: Κατ' άρχήν, ή θετική στάση που παίρνουν οί γυναίκες έναντι τών αντισυλληπτικών είναι μαζική και ξεπερνά τή στάση τών ανδρών: 234 γυναίκες (73,8%) έναντι 214 ανδρών (67,7%). Περισσότερες γυναίκες είναι υπέρ τών αντισυλληπτικών (234 ή 73,8%) παρά υπέρ τής εκτρώσεως (187 ή 58,9%). Ή ίδια τάση σημειώθηκε προηγούμενα στό άνδρικό δείγμα.

Στή συνέχεια, ή θετική συσχέτιση «αντισυλληπτικά-εκτροφή» είναι ποσοστιαία ύψηλη, ιδιαίτερα στό γυναικείο δείγμα. Έπί 234 γυναικών που δέχονται τά αντισυλληπτικά, τά έννέα δέκατα δέχονται και τήν εκτροφή (89,3% γυναίκες ενώ 82,7% άνδρες).

Άλλά, άκόμη και μεταξύ τών 70 γυναικών που είναι έναντι τών αντισυλληπτικών, 51,5% παραμένουν υπέρ τής εκτρώσεως, 43,1% κατά, ενώ 5,4%

άναποφασίστες. Τά δεδομένα του άνδρικού δείγματος δείχνουν πιο μεγάλη συνέπεια μεταξύ τών δύο θέσεων: επί 94 ανδρών που είναι έναντι τών αντισυλληπτικών, 50% είναι και έναντι τής εκτρώσεως, 46,1% υπέρ και μόνον 3,9% άναποφασίστοι.

Ή άρνηση και τής εκτρώσεως και τής εφαρμογής τών αντισυλληπτικών μέτρων γιά τήν ομάδα αυτή τών ανδρών (64 άνδρες του δείγματος) δεν είναι τυχαία. Ούτε είναι τυχαία και ή άρνητική θέση του ενός τρίτου περίπου του όλικού άνδρικού δείγματος (30,1% έναντι μόνον 22,1% του γυναικείου) στις αντισυλληπτικές μεθόδους. Δεδομένου ότι, όπως τονίσαμε ένωρίτερα, τά αντισυλληπτικά (κυρίως τά μηχανικά και χημικά μέσα) άπευθύνονται ιδίως στη γυναίκα, πώς εξηγείται ένα τόσο μεγάλο άνδρικό ποσοστό, έχθρικό στά αντισυλληπτικά; Άναζητούμε τήν εξήγηση στις σχέσεις μεταξύ τών δύο φύλων και συγκεκριμένα στό θέμα έλέγχου του άνδρα προς τή γυναίκα. Δηλαδή, υποθέτουμε ότι, εάν ή γυναίκα καταφύγει σε αντισυλληπτικές μεθόδους, ο άνδρας από τήν πλευρά του πιστεύει ότι μειώνεται αισθητά ο έλεγχός του επάνω της. Οί υποθέσεις βέβαια αυτές γίνονται στό πλαίσιο της νοοτροπίας που επικρατεί μέσα στον ελληνικό χώρο γιά τήν οικογένεια και γιά τίς σχέσεις τών δύο φύλων, και υπό τή μορφή βασικών υποθέσεων ένα περαιτέρω εμπειρικές έρευνες που είναι απαραίτητες στό θέμα τής στάσεως και συμπεριφοράς του πληθυσμού άπέναντι στό αντισυλληπτικά.

Μιά τελευταία παρατήρηση άφορα τήν κατηγορία τών άναποφασίστων. Ή διαπίστωση είναι ότι στις άνδρικές απαντήσεις τά ποσοστά αυτά είναι πολύ μικρά (1,1% γι' αυτούς που είναι υπέρ τής εκτρώσεως και 3,9% έναντιόν). Άντίθετα, στις γυναίκες τά ποσοστά είναι πιο αξιόμανα (3,2% γι' αυτές που είναι υπέρ τής εκτρώσεως και 5,4% έναντιόν). Δηλαδή διαπιστώνουμε ότι οί άνδρες παίρνουν πιο σαφή θέση γιά τά αντισυλληπτικά, άνεξάρτητα εάν συμφωνούν ή διαφωνούν με τήν εκτροφή, από ό,τι οί γυναίκες, που παρουσιάζονται πιο άναποφασίστες. Αυτό, όπως ήδη αναφέρθηκε, θά πρέπει να όφειλεται στό γεγονός ότι ο τρόπος άναπτύξεως τής αντισυλληπτικής πολιτικής, ενημερώσεως άλλά και τής βιομηχανικής παραγωγής τών αντισυλληπτικών μέσων προβληματίζει άμεσα τή γυναίκα. Καί αυτό συμβαίνει τόσο στις άνεπτυγμένες χώρες όσο και στις άναπτυγσόμενες, με άποτέλεσμα να θεωρείται ή γυναίκα από τό κοινωνικό σύνολο και από τόν ίδιο της τόν ένατο μόνη υπεύθυνη γιά τόν οικογενειακό προγραμματισμό.¹⁵

14. Όπως ήδη ειπώθηκε πιο πάνω, ο νόμος άρ. 1036, που δημοσιεύθηκε στην Έφημερίδα τής Κυβερνήσεως τής 21ης Μαρτίου 1980, προσπάθει να συμπληρώσει αυτό τό κενό.

15. Άρκει να αναφερθεί ότι ή γυναικεία εθνική έχει επιβληθεί άκόμη και στις πιο πατριαρχικές παραδοσιακές κοινωνίες, όπου ή γυναίκα παραμένει έντελώς ύποτακτη στην άνδρική βούληση και άπόφαση, γιά να καταλάβει κανείς τά λάθη άλλά και τίς ανισότητες που ύφίσταται ή γυναίκα (Βλέπε Presvelou, C., *Les perspectives de la croissance de la population étudiée au niveau de la famille*, FAO, 73/8 1973).

ΠΙΝΑΚΑΣ 9. Σεξουαλικές σχέσεις πρὶν τὸ γάμο καὶ γνώμη γιὰ τὶς ἐκτρώσεις

Σεξουαλικές σχέσεις πρὶν τὸ γάμο	Γνώμη γιὰ τὶς ἐκτρώσεις		Σύνολο τῶν ἀπαντήσεων περὶ σεξουαλικῶν σχέσεων			
	Ὑπὲρ	Κατὰ	N	%		
Ναί	93	51,1	57	45,2	150	48,7
Ὅχι	88	48,4	69	54,8	157	51,0
Μὴ ἰσχύουσα ἀπάντηση	1	0,5	—	—	1	0,3
Σύνολο	182	100,0	126	100,0	308	100,0
	(59,0%)		(41,0%)			

Γιὰ νὰ ἐμβαθύνουμε περισσότερο στὴν ἄρνηση τῶν ἐρωτωμένων γυναικῶν γιὰ τὶς ἀντισυλληπτικές μεθόδους, θὰ πρέπει ἀπαραίτητα νὰ ἀναφερθῶμε καὶ στὴν ἔλλειψη ἐνημερώσεως πού ὑπάρχει γύρω ἀπὸ αὐτὸ τὸ ζήτημα. Ὅπως ἀρχικὰ τονίσαμε, ὑπάρχει καὶ ὁ φόβος τῆς «ἀγνοίας» γιὰ θέματα τόσο σοβαρά, πού μόλις τὸν τελευταῖο καιρὸ ἀρχίζουν νὰ συζητοῦνται δημόσια, ἰδιαίτερα ἀπὸ γυναικείες ὀργανώσεις. Ἀπὸ τὶς συζητήσεις αὐτές διαπιστώνεται ἡ παντελής ἔλλειψη ἐνημερώσεως, καὶ ὅλες ἀνεξαρτέτως καταλήγουν στὴν ἀναγκαιότητα τῆς σωστῆς σεξουαλικῆς διαπαιδαγώγησης τοῦ κοινού.

Προγματιές σεξουαλικές σχέσεις

Στὸν Πίνακα 9 γίνεται συσχέτιση μεταξὺ τῶν γνωμῶν τῶν ἐρωτωμένων γιὰ τὴν ἐκτροφή ἀφ' ἑνός καὶ τῶν σεξουαλικῶν σχέσεων πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο μὲ τὸν νῦν συζυγὸ τους ἀφ' ἑτέρου.

Ἐδῶ εἰσχωρεῖ μιά παρατήρηση γενικῆς μορφῆς, ἀφοῦ τὸ ἀνδρικό δείγμα εἶναι χωρισμένο σὲ δύο παρόμοια σχεδόν τμήματα ἀναφορικά μὲ τὶς προγματιές σεξουαλικές σχέσεις τῶν ἐρωτωμένων μὲ τὴν νῦν συζυγὸ τους: 48,7% δηλώνουν ὅτι εἶχαν, 51% ὅτι δὲν εἶχαν. Ἄς ὑπενθυμίσουμε ἐδῶ ὅτι ἡ δήλωση ἀφορᾷ ὄχι τὴ γνώμη ἢ τὴ θέση τῶν ἐρωτωμένων, ἀλλὰ τὴ συμπεριφορά. Κατὰ πόσο τὰ ποσοστά αὐτὰ ἐκφράζουν πιστὰ τὴν ἐμπειρία τῶν ἐρωτωμένων εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐλεγχθεῖ. Ὁ ἔλεγχος αὐτός θὰ μπορούσε νὰ γίνει ἔάν οἱ ἀνάλυσεις εἶχαν γίνει κατὰ ζεύγος. Λόγω τεχνικῶν καὶ χρονικῶν περιορισμῶν τὰ δεδομένα ἀναλύθηκαν πρὸς τὸ παρόν κατὰ φύλο.

Ἐπανερχόμεστε στὴν ἐπὶ μέρους ἀνάλυση τῶν ἀπαντήσεων. Ἡ συσχέτιση στοῦ ἀνδρικό δείγμα τῶν δύο μεταβλητῶν «προγματιές σεξουαλικές σχέσεις—ἐκτροφή» παρουσιάζει μιά σχετικὰ μικρὴ διαφοροποίηση. Συγκεκριμένα, ἐπὶ 182 ἀνδρῶν πού εἶναι ὑπὲρ τῆς ἐκτρώσεως, οἱ μισοὶ (51,1%) δηλώνουν ὅτι εἶχαν προγματιές σεξουαλικές σχέσεις, ἐνῶ ἐπὶ 126 ἀνδρῶν πού ἀντιτίθενται στὴν ἐκτροφή, 54,8% δηλώνουν ὅτι δὲν εἶχαν. Οἱ πληροφορίες αὐτές δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν ἐπομένως νὰ ποῦμε ὅτι ὑπάρχει ἀλληλοσύνδεση μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν στοιχείων. Μὲ ἄλλα λόγια, δὲν

φαίνεται νὰ ἐπαληθεύεται ἡ ὑπόθεση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία λ. χ. μιά «φιλελεύθερη» προγματία σεξουαλικῆ συμπεριφορά δυνατόν νὰ εἶχε ἐπίδραση στὴν ἀπόκτηση θετικῆς στάσεως ἀπέναντι στὴν ἐκτροφή, ἢ καὶ ἀντίθετα, μιά συντηρητικὴ προγματία συμπεριφορά θὰ ἐπιδρούσε ἀρνητικὰ στὴ στάση ἀπέναντι στὴν ἐκτροφή. Ἐπομένως αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σάν πρωτοποριακὸ στοιχεῖο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὑπάρχει ἕνα 45,2% τῶν ἀνδρῶν πού εἶναι κατὰ τῆς ἐκτρώσεως, ἀλλὰ δηλώνουν ὅτι πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο εἶχαν σεξουαλικές σχέσεις. Καὶ αὐτὸ εἶναι σημαντικό. Θὰ θέλαμε νὰ ἀναφερθῶμε εἰδικότερα σ'αὐτὴ τὴν ομάδα, γιὰτὶ πιστεύουμε ὅτι δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός ὅτι 57 ἐρωτώμενοι ἐπὶ τοῦ ὁλοκλήρου δείγματος ἀφ' ἑνός μὲν ἀψηφῶν τὶς κοινωνικὲς καὶ ἠθικὲς ἀξίες τὶς σχετικὲς μὲ τὴν ἀποχρῆση ἀπὸ προγματιῶν σεξουαλικῶν σχέσεων μὲ τὴ μέλλουσα σύζυγο (σεβασμὸς τῆς «παρθενίας»), καθὼς καὶ τὸν κίνδυνο προγματίας συλλήψεως/ἐγκυμοσύνης, ἀφ' ἑτέρου ὁμοῦ ἀντιτίθενται στὴν ἐκτροφή. Ἡ ομάδα αὐτὴ διέπεται ἀπὸ μιά ἀσαφῆ/διφορούμενη συμπεριφορά. Εἰδικὰ, δεχόμεστε τὴν ὑποθετικὴ ἐξήγηση ὅτι ἡ ομάδα αὐτὴ γιὰ θρησκευτικὸς ἢ ἠθικὸς λόγους πιστεῖε στὸν φονικό χαρακτῆρα τῆς ἐκτροφῆς. Κατὰ πόσον ὁμοῦ σέβονται τὸ πρόσωπο τῆς γυναικας, τὴν ὁποία ἐκθέτουν σὲ προγματία ἐγκυμοσύνη, παραμένει προβληματικό.

Ἀπόψεις περὶ διαζυγίου καὶ συζυγικῆς συμβιώσεως

Τὸ περιεχόμενο καθειμᾶς ἀπὸ τρεῖς παρακάτω προτάσεις πού τέθηκαν στοὺς ἐρωτώμενους ἀναφέρεται στὴ διαφορετικὴ μορφή ἀλλὰ καὶ στοῦν διαφορετικὸ βαθμὸ ἀνοχῆς τῶν ἐρωτωμένων ἐναντι τῆς συμπεριφορᾶς πού μεταβάλλει τὸ θεσμὸ τοῦ γάμου.

Οἱ μεταβολές αὐτές εἴτε θίγουν τὸ θεσμὸ τοῦ γάμου (διαζυγίῳ) εἴτε ἕναν ἀπὸ τοὺς βασικοὺς σκοποὺς του (θεληματικὴ ἄρνηση τεκνογονίας), εἴτε τὴν κοινωνικὴ λειτουργία καὶ χρησιμότητα τοῦ γάμου (ἐξώγαμη συμβίωση).

Βασικά, ἡ ἐξώγαμη συμβίωση (τρίτη πρόταση) εἶναι περισσότερο «πρωτοποριακὴ» ἀπὸ τὶς δύο προηγούμενες. Τὸ διαζυγίῳ (πρῶτη πρόταση) εἶναι ἡ λιγώ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 10. Γνώμες του ζεύγους για τη συζυγική ζωή και την έκτρωση (άπαντήσεις ανδρών)

Συζυγική ζωή του ζεύγους	ΘΕΤΙΚΗ							
	Συμφωνούν άπόλυτα ή μᾶλλον συμφωνούν		Δέν μπορούν νά ἀποφα- σίσουν		Μᾶλλον διαφωνούν ἢ διαφωνούν ἀπόλυτα		Χωρίς ἀπάντηση συγκε- κριμένη	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Τό διαζύγιο νά εἶναι ἐξ ἴ- σου εύκολο, ὅπως καί ὁ γάμος	75	40,5	8	4,3	101	54,6	1	0,6
Εἶναι παραδεκτό, κοινωνι- κά, τά ζευγάρια νά μήν ἐπι- θυμοῦν παιδιά καί νά ἀπο- φασίζουν νά μήν κάνουν ποτέ	53	28,6	7	3,8	125	67,6	—	—
Ἡ ἐλεύθερη συμβίωση νά εἶναι ἐξ ἴσου παραδεκτή, κοινωνικά, ὅπως καί ὁ γά- μος	32	17,3	15	8,1	137	74,1	1	0,5

ΑΡΝΗΤΙΚΗ

Σύνολο γνωμῶν γιά τή
συζυγική ζωή τοῦ ζεύγους

Συζυγική ζωή του ζεύγους	Συμφωνούν ἀπόλυτα ἢ μᾶλλον συμφωνούν		Δέν μπορούν νά ἀποφα- σίσουν		Μᾶλλον διαφωνούν ἢ διαφωνούν ἀπόλυτα		Χωρίς ἀπάντηση, συγκε- κριμένη		Συμφωνούν ἀπόλυτα ἢ μᾶλλον συμφωνούν		Διαφωνούν ἀπόλυτα ἢ μᾶλλον διαφωνούν	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
	Τό διαζύγιο νά εἶναι ἐξ ἴ- σου εύκολο, ὅπως καί ὁ γάμος	37	28,9	8	6,3	82	64,0	1	0,8	112	35,7	183
Εἶναι παραδεκτό, κοινωνι- κά, τά ζευγάρια νά μήν ἐπι- θυμοῦν παιδιά καί νά ἀπο- φασίζουν νά μήν κάνουν ποτέ	19	14,9	3	2,3	105	82,0	1	0,8	72	23,3	230	73,4
Ἡ ἐλεύθερη συμβίωση νά εἶναι ἐξ ἴσου παραδεκτή, κοινωνικά, ὅπως καί ὁ γά- μος	16	12,5	4	3,1	107	83,6	1	0,8	48	15,3	244	77,9

τερο «πρωτοποριακή». Στηριζόμενοι στά ἀνωτέρω, ὑποθέσαμε ὅτι τό ποσοστό τοῦ δείγματος (τόσο τό ἀνδρικό ὅσο καί τό γυναικεῖο), πού δέχεται τήν τρίτη πρόταση, θά εἶναι χαμηλότερο ἀπό ἐκεῖνο πού δέχεται τίς δύο προηγούμενες, καί ἐπί πλέον ὅτι τό ποσοστό καταφατικῶν ἀπαντήσεων θά μειώνεται βαθμιαία ἀπό τήν πρώτη πρὸς τήν τρίτη πρόταση.

Τά ἀποτελέσματα τοῦ Πίνακα 10 ἐπαληθεύουν πλήρως τήν ἀρχική μας ὑπόθεση: 35,7% ἀνδρῶν εἶναι ὑπέρ τοῦ διαζυγίου, 23,3% εἶναι ὑπέρ τῆς θεληματικῆς ἀρνήσεως τεκνογονίας, ἐνῶ μόνον 15,3% εἶναι ὑπέρ τῆς ἐξώγαμης συμβίωσης. Καί ἀντίστροφα, 58,4% τῶν ἀνδρῶν εἶναι ἐναντίον τοῦ διαζυγίου, 73,4% εἶναι ἐναντίον τῆς θεληματικῆς ἀρνήσεως τε-

ΠΙΝΑΚΑΣ 11. Γνώμες τοῦ ζεύγους γιά τή συζυγική ζωή καί τήν
ἐκτρωση (ἀπαντήσεις καί τῶν δύο φύλων)

Συμφωνούν μέ:	Διαζύγιο	Θεληματική ἀρνήση τεκνογονίας	Ἐξώγαμη συμβίωση
Ἄνδρες	35,7%	23,3%	15,3%
Γυναῖκες	34,7%	26,5%	12,3%
Διαφωνοῦν μέ:			
Ἄνδρες	58,4%	73,4%	77,9%
Γυναῖκες	60,6%	68,7%	75,7%
Ἄναποφασίστοι			
Ἄνδρες	5,1%	3,1%	6,0%
Γυναῖκες	4,4%	4,8%	10,7%

κνογονίας καὶ 77,9%, δηλαδή 8 ἄνδρες στους 10, εἶναι ἐνάντια στὴν ἐξώγαμη συμβίωση. Τὸ γυναικεῖο δὲ τῆμα ἐπαληθεύει ἐπίσης τὴ γενικὴ ὑπόθεση, ἀλλὰ παρουσιάζει, συγκριτικά μὲ τὸ ἀνδρικό δείγμα, διαφορῆς πού ἀπαιτοῦν ἐπεξηγήσεις.

Τὰ ποσοστὰ γυναικῶν πού εἶναι ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς ἐξώγαμης συμβίωσης εἶναι πῶς χαμηλά ἀπὸ τὰ ἀνάλογα ἀνδρικά ποσοστὰ, ἐνῶ συγχρόνως μιά γυναικα στίς δέκα εἶναι ἀναποφάσιστη.

Λιγότερες γυναῖκες ἀπὸ τοὺς ἄνδρες ἀντιτίθενται στὴ θεληματικὴ ἄρνηση τεκνογονίας, ἐνῶ τὸ ποσοστὸ γυναικῶν πού ἀντιτίθενται στὸ διαζύγιο εἶναι ὑψηλότερο τοῦ ἀνδρικού. Τεῖνουμε μὲ δεχθόμενους ὅτι ἡ ἀσυνέπεια τῶν γυναικείων ἀπαντήσεων εἶναι ἐπιφανειακή. Ἡ λογικὴ πού συνδέει τίς δύο αὐτὲς θέσεις πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὴν κοινωνικὴ θέση τῆς Ἑλληνίδας.

Ἐάν περισσότερες γυναῖκες σὲ συσχέτιση μὲ τοὺς ἄνδρες, πού εἶναι συγχρόνως καὶ σύζυγοί τους, ἀντιτίθενται στὸ διαζύγιο, εἶναι γιατί φοβοῦνται ὅλες τίς τυχόν ἐπιπτώσεις πού ἡ διακοπὴ τοῦ γάμου θὰ ἔχει στίς ἴδιες καὶ στὰ παιδιά τους. Δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ ἀβεβαιότητά τους γιὰ μιά νέα κοινωνικὴ καὶ προσωπικὴ σταθεροποίηση μὲ τὴ δημιουργία καινούργιας οἰκογένειας. Τὸ γεγονός ὅτι ὑπερτεροῦν σὲ σχέση μὲ τοὺς ἄνδρες στὴν ἀποδοχὴ θεληματικῆς ἀρνήσεως τεκνογονίας, πού σημαίνει ἡ ἀποχὴ ἀπὸ σεξουαλικὲς σχέσεις ἢ χρησιμοποίηση ἀντισυλληπτικῶν, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἡ ἐκτροφή εἶναι ἡ μοναδική τους διεξόδοσ. Ἐκπλήσσει βέβαια τὸ ὑψηλὸ ποσοστὸ ἀναποφάσιστων γυναικῶν στὸ θέμα τῆς ἐξώγαμης συμβίωσης (10,7%). Ἄς σημειωθεῖ ὅτι τὰ ποσοστὰ ἀναποφάσιστων γυναικῶν στίς ἄλλες δύο «πρωτοποριακές» προτάσεις παραμένουν σχετικὰ χαμηλά καὶ σταθερά: 4,4% καὶ 4,8%, καὶ πλησιάζουν τὰ ποσοστὰ ἀναποφάσιστων ἀνδρῶν: 5,1% καὶ 3,1%. Κατὰ τὴν ἀποψὴ τους ἡ ἐξώγαμη συμβίωση δὲν ἀποτελεῖ ἱκανοποιητικὴ λύση. Οἱ γυναῖκες, ὅπως καὶ οἱ ἄνδρες, παραμένουν ἐμπραξισμένες ἀπὸ τίς οἰκογενειακὲς ἀξίες, ἀλλὰ προβληματίζονται, καὶ ἐπομένως μένουν ἀναποφάσιστες, γιατί ἀμφιβάλλουν ἐάν ἡ ἐξώγαμη συμβίωση θὰ φέρει μελλοντικὰ ἐξίσωση δικαιωμάτων στὴ σεξουαλικὴ ζωὴ τοῦ ζευγαριοῦ.

Γιὰ νὰ ἐπανέλθουμε ὁμως στίς ἀπαντήσεις τῶν ἀνδρῶν καὶ χωρὶς τὴν εἰδικὴ σύγκριση μὲ τίς ἀπαντήσεις τῶν γυναικῶν, καταλήγουμε σὲ ὁρισμένα συμπεράσματα. Ἡ γνώμη τους γιὰ τὴν ἐκτροφή ἐλαφρὰ ἐπιρραεῖ τὴ γνώμη τους γιὰ τὸ διαζύγιο. Ἡ ὁμάδα πού *συμφωνεῖ* μὲ τὴν πρόταση τῆς ἐκτροφῆς, διαφωνεῖ μὲ τὴν πρόταση τοῦ διαζυγίου μὲ 54,6%. Ἄλλὰ καὶ ἡ ὁμάδα πού *διαφωνεῖ* μὲ τὴν πρόταση τῆς ἐκτροφῆς ἐπίσης διαφωνεῖ καὶ μὲ τὴν πρόταση τοῦ διαζυγίου μὲ 64,0%. Δηλαδή, διαπιστώσαμε μιά ἔντονη ἀντίθεση μὲ τὴν πρόταση τοῦ διαζυγίου. Τὴν ἐνδειξη αὐτὴ τὴν θεωροῦμε σημαντικὴ, ιδιαίτερα, διότι τὸ τελευταῖο χρονικὸ διάστημα καὶ μῆσα στὰ πλαίσια νεώ-

τερης διαμόρφωσης τοῦ Οἰκογενειακοῦ Δικαίου, τὸ θέμα τοῦ διαζυγίου συζητεῖται μὲ ἰδιαίτερη ἔνταση.

Στὴ συνέχεια ἐξετάζουμε τὴ δεύτερη πρόταση, ἡ ὁποία ἀφορᾷ τὴ θεληματικὴ ἄρνηση τεκνογονίας. Τὸ σημαντικότερο στὴν πρόταση αὐτὴ εἶναι ὅτι τίθεται καὶ ἡ κοινωνικὴ κριτικὴ. Στὸ σύνολο τους οἱ ἐρωτώμενοι διαφωνοῦν μὲ 73,4% καὶ συμφωνοῦν μὲ 23,3%. Ἡ διαφορά τῶν δύο ὁμάδων εἶναι πολὺ μεγάλη. Ἡ σημαντικότερη βέβαια διαπίστωση εἶναι τῆς ὁμάδας πού ἔχει θετικὴ γνώμη γιὰ τὴν ἐκτροφή, ἀλλὰ διαφωνεῖ μὲ 67,6% στὴν παραπάνω πρόταση. Πιστεύουμε ὅτι τὰ μεγάλα ποσοστὰ διαφωνίας μὲ τὴν πρόταση θὰ πρέπει νὰ ἀφοροῦν καὶ τὸ «παραδεκτὸ κοινωνικά» πού περιλαμβάνει ἡ πρόταση. Δηλαδή, οἱ ἐρωτώμενοι ἀντιδρῶν στὴν «κοινωνικὴ» τοποθέτηση τοῦ θέματος.

Τὸ τρίτο καὶ τελευταῖο θέμα εἶναι σχετικὸ μὲ τὴν ἐλεύθερη συμβίωση καὶ τὸ γάμο. Ὁ ἐρευνητὴς πού εἶναι ἐξοικειωμένος μὲ τὸν ἑλληνικὸ χῶρο, θέτοντας τὴν ἐρώτηση αὐτὴ, γνώριζε βέβαια τὴν ἀντίθεση τῶν ἐρωτωμένων, γιατί ἡ οἰκογένεια ἀποτελεῖ τὸν ἀκρογωνῖαιον λίθον τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας,¹⁶ καὶ μιά τέτοια πρόταση, πού ἐπιτρέπει τὴν ἐλεύθερη συμβίωση, προσκρούει στὸν ὑπάρχοντα θεσμό.

Πράγματι, οἱ ἐρωτώμενοι τάχθηκαν μὲ 15,3% ὑπὲρ αὐτῆς τῆς προτάσεως καὶ διαφώνησαν μὲ 77,9%. Ἡ ποσοστιαία διαφορά μεταξὺ ἀρνήσεως καὶ παραδοχῆς εἶναι πολὺ μεγάλη. Στ' αὐτὴν εἰδικὰ τὴν πρόταση ἡ ἄρνηση παραδοχῆς σημεῖται βέβαια, στὴν κοινωνικὴ κριτικὴ. Μέσα στὸ κατὰ παραδοσιακὸ τρόπο κοινωνικὸ σύνολο, θὰ θεωρηθεῖ ἀδιανόητο ἡ ἐλεύθερη συμβίωση νὰ ἀντικαταστήσει «κοινωνικά» τὸ γάμο. Τὸ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον τοῦ κοινωνιολόγου τῆς οἰκογένειας βρῖσκεται στὸ ὅτι οἱ νεοτερικότες αὐτῆς τάσεις ἄρχισαν νὰ ἐφαρμοζοῦνται σὲ ἄλλες κοινωνίες. Σὰν παράδειγμα ἀναφέρουμε τὰ σκανδιναβικὰ κράτη.¹⁷

16. Κλειώ Πρεσβέλου, «Ο θεσμός τῆς οἰκογένειας εἰς τὴν Ἑλλάδα (Ἐπισκοπικῆς βιβλιογραφίας), *Ἐπιθεώρηση Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν*, Τεύχος 13, Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 1972, σελ. 101.

17. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἤδη τὸ 1970 κατὰ τὴν διάρκειά του Ἐβδόμου Παγκοσμίου Συνεδρίου Κοινωνιολογίας, ὁ Lödöse Pal παρουσίασε τὸν ὀρισμὸ «syndyasmos» = συνδυασμός (ἑλληνικὴ λέξη) γιὰ νὰ ὀρίσει «Legalized and not Legalized Varieties of Lasting Living Community between Men and Women».

Κατὰ τὴν διάρκειά κοινωνιολογικῆς ἐρευνας σὲ θέματα οἰκογένειας, πού ἔγινε τὸν Σεπτέμβριο-Νοέμβριο τοῦ 1975 στὴν Δανία καὶ στὴν Σουηδία, διαπιστώσαμε ὅτι σ'αὐτῆς τίς χῶρες παρουσιάζεται ἀδήχη τὸν ζευγαριῶν πού συζοῦν κάτω ἀπὸ συνθήκες νομίμου γάμου. Στὴν Δανία εἰδικότερα, τὸ 1973 ἔγιναν 30.813 γάμοι, ὅπλ. 6,1%, σὲ σύγκριση μὲ τὸ 1963 πού εἶχαν γίνει 38.580 γάμοι καὶ 8,2% κατὰ 1000 κατοίκους. Ὁ Jan Trost, κοινωνιολόγος τῆς οἰκογένειας (Πανεπιστήμιου τῆς Uppsala), σὲ μελέτες του σχετ'α μὲ τὴν συγκατοίκηση παντρεμένων καὶ μὴ παντρεμένων ζευγαριῶν ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ 1970 ὁ ἀριθμὸς τῶν μὴ παντρεμένων ζευγαριῶν πού συγκατοικοῦσαν ἕναν περίπου τὸ 7% ὄλων τῶν ζευγαριῶν (παντρεμένων καὶ μὴ). Ἦταν οἱ ἀριθμοὶ φαίνεται νὰ ἔχουν ἀυξηθεῖ περίπου στὸ 10%. Ἡ πτῶση τῶν ποσοστῶν γαμηλιότητας κατῶν τούτου ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ τὴν ἀδήχη τῶν ἀριθμῶν τῶν μὴ παντρεμένων 'συγκατοικοῦντων ζευγαριῶν'.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12.

Γνώμες σχετικά με τους κοινωνικούς ρόλους άνδρα και γυναίκας στην οικογενειακή και επαγγελματική ζωή — Γνώμη για την έκτρωση (άπαντήσεις ανδρών)

Προτάσεις σχετικά με τους ρόλους	Συμφωνούν		ΘΕΤΙΚΗ		Μάλλον		Χωρίς		Σύνολο απαντήσεων			
	απόλυτα ή		Δέν μπορούν		διαφωνούν ή		άπάντηση		Συμφωνούν		Διαφωνούν	
	μάλλον		νά άποφα-		διαφωνούν		συγκε-		απόλυτα ή		απόλυτα ή	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Η γυναίκα άφροσιώνεται άποκλειστικά στο σπίτι και τά παιδιά της, ό άνδρας στην εργασία	161	87,0	—	—	23	12,4	1	0,6				
Έάν ό σύζυγος προτιμά νά μείνει στο σπίτι και ή σύζυγός του νά εργάζεται έξω, αυτή τους ή άπόφαση δέν σχολιάζεται	27	14,6	17	9,2	140	75,7	1	0,5				
	ΑΡΝΗΤΙΚΗ											
Προτάσεις σχετικά με τους ρόλους	Συμφωνούν		Δέν μπορούν		Μάλλον		Χωρίς		Συμφωνούν		Διαφωνούν	
	απόλυτα ή		νά άποφα-		διαφωνούν ή		άπάντηση		απόλυτα ή		απόλυτα ή	
	μάλλον		σίσιους		απόλυτα		συγκε-		μάλλον		μάλλον	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Η γυναίκα άφροσιώνεται άποκλειστικά στο σπίτι και τά παιδιά της, ό άνδρας στην εργασία	113	88,3	1	0,8	14	10,9	—	—	274	87,5	37	11,8
Έάν ό σύζυγος προτιμά νά μείνει στο σπίτι και ή σύζυγός του νά εργάζεται έξω, αυτή τους ή άπόφαση δέν σχολιάζεται	11	8,6	—	—	117	91,4	—	—	38	12,1	257	82,1

Συγκρίνοντας τίς νεωτεριστικές αυτές τάσεις με τήν άποψη των έρωτωμένων για τήν έκτρωση, διαπιστώουμε ότι δέν υπάρχει μεγάλη έπιρροή μεταξύ τους. Δηλαδή, τά ποσοστά διαφωνίας με τήν πρόταση είναι άσχετα με τή θετική ή άρνητική άποψη των έρωτωμένων για τήν έκτρωση. Έτσι, στη θετική θέση για τήν έκτρωση διαφωνούν με τήν παραπάνω πρόταση 74,1%. Στην άρνητική θέση για τήν έκτρωση διαφωνούν με τήν πρόταση 83,6%.

Γνώμες για τό διαχωρισμό των κοινωνικών ρόλων άνδρα—γυναίκας

Στή συνέχεια προτάθηκε στους έρωτώμενους νά άπαντήσουν σε ιδέες, όπως πιστεύουμε, άρκετά πρωτοποριακές, που αναφέρονται στους κοινωνικούς ρόλους άνδρα και γυναίκας.

Ο ελληνικός έρευνητικός χώρος είναι κατά κάποιον τρόπο έντελώς άγνος σε παρόμοιες έρευνες.

Όμως, ή κοινή γνώμη και ή κοινωνική κριτική, έντονα συνδεδεμένες με τον ελληνικό τρόπο ζωής στην άντιμετώπιση των ρόλων άνδρα και γυναίκας δέν παύουν νά οδηγούν σε μία παραδοσιακή άντιμετώπιση των θεμάτων.

Στόν παραπάνω πίνακα αναλύονται οι γνώμες των ανδρών σε θέματα:

α. κατά πόσον ή γυναίκα άφροσιώνεται άποκλειστικά στο σπίτι και τά παιδιά της και ό άνδρας στην εργασία (ρόλος παραδοσιακός).

β. εάν ό σύζυγος προτιμά νά μείνει στο σπίτι και ή σύζυγός του νά εργάζεται έξω, ή άπόφαση αυτή νά μήν σχολιάζεται (ρόλος πρωτοποριακός).

Η πρώτη θέση θίγει ένα πολυσυζητημένο τον τελευταίο καιρό θέμα. Πρόκειται για τό ρόλο της γυναίκας γενικότερα και ιδιαίτερα εκείνον που τήν θέλει άποκλειστικά σύζυγο και μητέρα.

Στό σύνολο των άπαντήσεων διαπιστώουμε ότι μόνον ένας άνδρας στους δέκα (11,8%) διαφωνεί. Εί-

να δηλαδή βαθιά ριζωμένη ἢ γνώμη γιά τόν γυναικεῖο ρόλο, πράγμα πού εἶναι ἄσχετο μέ τή θετική ἢ ἀρνητική θέση πού παίρνει ὁ ἄνδρας ἀπέναντι στήν ἔκτρωση.

Συγκριτικά μέ τό σύνολο τῶν γυναικειῶν ἀπαντήσεων διαπιστώνουμε μιά διαφοροποίηση μέ τίς ἀπαντήσεις τῶν ἀνδρῶν. Οἱ γυναῖκες διαστακτικά κατά κάποιον τρόπο τείνουν νά διαφωνήσουν μέ 19,3%, ἀλλά ἐξακολουθοῦν νά ἀποδέχονται τόν γυναικεῖο ρόλο μέ 79,2%. Ὅπως βλέπουμε, ὑπάρχει διαφορά γνώμῶν μεταξύ ἀνδρῶν καί γυναικῶν στό σύνολό τους.

Ἐάν τώρα ἀναφερθοῦμε στή θέση τῶν ἀνδρῶν γιά τήν ἔκτρωση, σέ συνδυασμό μέ τήν παραπάνω πρόταση, διαπιστώνουμε ὅτι καί στή θετική ἀλλά καί στήν ἀρνητική στάση γιά τήν ἔκτρωση τά ποσοστά συμφωνίας μέ τήν πρόταση τοῦ παραδοσιακοῦ ρόλου τῆς γυναίκας εἶναι ὑψηλά. Πρέπει ἐπίσης νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ γνώμη γιά τόν γυναικεῖο ρόλο εἶναι ἀπόλυτη (τό ποσοστό ἀναποφάσιτων ἀνδρῶν εἶναι μηδαμινό). Οἱ ἄνδρες ἔχουν μιά συγκεκριμένη ἄποψη χωρίς ἀμφιταλαντεύσεις.

Ἡ δεύτερη πρόταση ἀφορᾷ πρωτοποριακά θέματα καί ζητᾷ τήν ἀντιστροφή τῶν παραδοσιακῶν ρόλων μεταξύ ἀνδρα καί γυναίκας. Ἡ πρόταση δέν θίγει ἀλλά τήν ἀλλαγὴ τῶν ρόλων, ἀλλά ταυτόχρονα το νίζει καί τὸ γεγονός ὅτι «ἡ ἀπόφαση τοῦ ζευγαριοῦ δέν πρέπει νά σχολιάζεται», δηλαδή, ἡ πρόταση προβλέπει ὅτι, σέ μιά τέτοια ἀπόφαση τοῦ ζευγαριοῦ, ἡ κοινωνική κριτική πρέπει νά ἐξαλειφθεῖ.

Στό σύνολο οἱ ἀπαντήσεις ἐπιβεβαιώνουν τὸ παραδοσιακό τῆς δομῆς τῶν κοινωνικῶν ρόλων τῶν δύο φύλων. Ἐνα 82,1% τῶν ἀνδρῶν τοῦ δείγματος διαφωνεῖ μέ τήν «ἀντιστροφή» τῶν ρόλων. Τό ποσοστό αὐτό εἶναι κάπως μεγαλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο τῶν γυναικῶν (79,2%).¹⁸

Τά ἀποτελέσματα αὐτά ἐπιβεβαιώνουν τήν ἀρχική ὑπόθεση τῆς ἔντονης κοινωνικῆς κριτικῆς καί τῶν ἐπιπτώσεων, γιατί ἡ ἀρνηση τοῦ ἀνδρα στήν παραπάνω πρόταση ἀφορᾷ τίς ἐπιπτώσεις. Ἐπίσης, ἡ διαφοροποιημένη διαπαιδαγώγηση τῶν ἀγοριῶν καί κοριτσιῶν μέσα στήν ἑλληνική οἰκογένεια εἶναι γνωστή. Ἡ ἀλλαγὴ¹⁹ αὐτῆ τῶν ρόλων γιά τόν ἄνδρα εἶναι ἀδιανόητη, ἀφ' ἑνός γιατί προσωπικά ὁ ἴδιος δέν συμφωνεῖ καί ἀφ' ἑτέρου γιατί ὑφίσταται «τίς ἐπιπτώσεις» τῆς κοινωνικῆς κριτικῆς. Ἄσχετα μέ τή θετική ἢ ἀρνητική γνώμη τους γιά τήν ἔκτρωση, τά ποσοστά δια-

φωνίας μέσα στίς ὁμάδες εἶναι ὑψηλά (75,7% γιά ὁσους ἀποδέχονται τήν ἔκτρωση καί 91,4% γιά ὁσους τήν ἀρνοῦνται). Τό ἐξαιρετικά ὑψηλό ποσοστό αὐτῶν πού διαφωνοῦν καί μέ τήν ἔκτρωση καί μέ τήν ἀντιστροφή τῶν ρόλων ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀρνητική τους ἄποψη βασίζεται σέ καθαρά παραδοσιακὲς δομές. Στὴν κατηγορία ἐκείνων πού παίρνουν θετική θέση ἀπέναντι στήν ἔκτρωση ἐμφανίζεται ἀρκετὰ ἔντονο καί τό ποσοστό τῶν ἀναποφάσιτων, μέ 9,2%. Πιστεύουμε ὅτι ἡ ὁμάδα αὐτὴ θά βρίσκεται μεταξύ τοῦ παραδοσιακοῦ καί τοῦ πρωτοποριακοῦ τρόπου παραδοχῆς τῆς προτάσεως, δηλαδή μιά ἀμφιταλαντευομένη ὁμάδα.

Ἀπὸ τήν ἀνάλυση σχετικά μέ τοὺς κοινωνικοὺς ρόλους τῶν δύο φύλων διαπιστώνεται καθαρά ὅτι οἱ ἄνδρες τὸν δέιγματο δέν δέχονται στό σύνολό τους καμιά ἀλλαγὴ. Γι' αὐτούς τὰ κεκτημένα δικαιώματα ἀποτελοῦν κανόνα κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς πού δέν συζητεῖται οὔτε χρειάζεται ἀλλαγὴ.

Οἱ ἀπαντήσεις τοῦ γυναικειοῦ δείγματος πού ἐξετάστηκαν στήν προηγούμενη μελέτη ἐπιβεβαιώνουν τὴ γενική τάση πρὸς ἀποδοχὴ παραδοσιακοῦ διαχωρισμοῦ τῶν ρόλων ἀνδρα καί γυναίκας.

Ἀντιλήψεις γιά τὴ σεξουαλικὴ ζωὴ

Στό τελευταῖο αὐτὸ μέρος ἀναλύεται ἡ γνώμη τῶν ἐρωτώμενων γιά θέματα πού ἀφοροῦν τὴ σεξουαλικὴ ζωὴ ἐκτός γάμου. Εἰδικότερα, μέ βάση πάντοτε τήν ἔκτρωση, οἱ ἐρωτώμενοι ἐξέφρασαν τὴ γνώμη τους σχετικά α) μέ τὰ ἀντισυλληπτικά, β) τὴ συμβίωση τῶν ἀρραβωνιασμένων καί γ) τὴ μητρότητα τῶν ἀνυπαντρῶν γυναικῶν.

Ἀρχίζουμε τὴν ἀνάλυση μέ τὴν πρώτη θέση, τὴ σχετικὴ μέ τὰ ἀντισυλληπτικά. Οἱ ἐρωτώμενοι ἄνδρες στό σύνολό τους ἀπαντοῦν ὅτι δέχονται τὴν ἐλεύθερη διάθεση ἀντισυλληπτικῶν μέ 64,2% καί τὴν ἀπορρίπτουν μέ 28,8%. Συγκριτικά μέ τίς γυναικεῖες ἀπαντήσεις διαπιστώνουμε ὅτι οἱ ἄνδρες ζητοῦν μέ ἐλαφρά ὑψηλότερο ποσοστὸ τὴν ἐλεύθερη διάθεση τῶν ἀντισυλληπτικῶν ἀπὸ ὅ,τι οἱ γυναῖκες. Οἱ τελευταῖες συμφωνοῦν μέ 62,1% μέ τὴν πρόταση. Τό ποσοστὸ τῶν γυναικῶν πού διαφωνοῦν ἀνέρχεται σέ 28,4%.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴ θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ θέση γιά τὴν ἔκτρωση διαπιστώνουμε ὅτι οἱ ἄνδρες πού ἔχουν θετικὴ ἄποψη γιά τὴν ἔκτρωση συμφωνοῦν μέ τὴν πρόταση γιά τὰ ἀντισυλληπτικά μέ 80,5%. Ἐκείνοι πού ἔχουν ἀρνητικὴ ἄποψη γιά τὴν ἔκτρωση διαφωνοῦν μέ 51,6%. Εἰδικά, γιά τὴν τελευταία αὐτὴ ὁμάδα διαφωνίας, κατ' ἐπέκταση μπορεῖ νά ἀναφερθεῖ ὅτι γενικά ἀντιτίθεται σέ κάθε μορφὴ ἐλευθερίας τῶν γυναικῶν.

Ἡ ὁμάδα αὐτὴ πού ἀντιτίθεται στήν ἔκτρωση καί ταυτόχρονα στὰ ἀντισυλληπτικά πρέπει νά ἐμποδίζεται ἀπὸ ἠθικοὺς, θρησκευτικοὺς φραγμοὺς καί γενικά ἀπὸ παραδοσιακὰ στοιχεῖα.

18. Εἶναι ἀξιο μνεῖας ὅτι στό βελγικό γυναικεῖο δεῖγμα μόνον ἕνα 58,9% διαφωνεῖ μέ τὴν «ἀντιστροφή» τῶν ρόλων. Πρεσβέλου Κλειώ-Τεπερόγλου Ἀφροδίτη, «Κοινωνιολογικὴ ἀνάλυση τοῦ φαινομένου τῆς ἐκτρώσεως στὸν ἑλληνικό χῶρο», Α μέρος, *Επιθεώρηση Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν*, Τεύχος 28, Ἐκδόση ΕΚΚΕ, 1976.

19. Νασίκου Μαρία, «Διαφορὲς τῶν φύλων καί ψυχολογικὴ ταυτότητα», *Επιθεώρηση Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν*, Νο 36-37, Ἐκδόση Ἐθνικοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν, Μάιος-Δεκέμβριος 1979, σελ. 364.

ΠΙΝΑΚΑΣ 13. Απόψεις για τή σεξουαλική ζωή εκτός γάμου καί γνώμη για τήν έκτρωση (απάντησεις ανδρών)

Απόψεις σχετικά με τή σεξουαλική ζωή	Συμφωνούν		ΘΕΤΙΚΗ		Διαφωνούν		Σύνολο γνώμων σχετικά με τή σεξουαλική ζωή			
	απόλυτα ή μάλλον συμφωνούν		Δέν μπορούν νά αποφασίσουν		απόλυτα ή μάλλον διαφωνούν		Συμφωνούν		Διαφωνούν	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Τά άντισυλληπτικά διατίθενται ελεύθερα στην αγορά, για όλους: παντρεμένους καί μή	149	80,5	12	6,5	24	13,0				
Οί άρραβωνιασμένοι νά μπορούν νά ζούν μαζί για ένα χρονικό διάστημα πριν παντρευτούν	103	55,7	10	5,4	72	38,9				
Η μητρότητα νά επιτρέπεται στις άνύπαντρες γυναίκες πού δέν επιθυμούν νά παντρευτούν	33	17,9	14	7,5	138	74,6				
Απόψεις σχετικά με τή σεξουαλική ζωή	Συμφωνούν		ΑΡΝΗΤΙΚΗ		Διαφωνούν		Συμφωνούν		Διαφωνούν	
	απόλυτα ή μάλλον συμφωνούν		Δέν μπορούν νά αποφασίσουν		απόλυτα ή μάλλον διαφωνούν		απόλυτα ή μάλλον συμφωνούν		απόλυτα ή μάλλον διαφωνούν	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Τά άντισυλληπτικά διατίθενται ελεύθερα στην αγορά, για όλους: παντρεμένους καί μή	52	40,6	7	5,5	66	51,6	201	64,2	90	28,8
Οί άρραβωνιασμένοι νά μπορούν νά ζούν μαζί για ένα χρονικό διάστημα πριν παντρευτούν	57	44,5	2	1,6	68	53,1	160	51,1	140	44,7
Η μητρότητα νά επιτρέπεται στις άνύπαντρες γυναίκες πού δέν επιθυμούν νά παντρευτούν	11	8,6	2	1,6	115	89,8	44	14,0	253	80,8

Η δεύτερη πρόταση στην οποία απάντησαν οι άνδρες άφορσε τήν ελεύθερη συμβίωση τών άρραβωνιασμένων πριν παντρευτούν, πρωτοποριακή πρόταση για τόν ελληνικό χώρο.

Αναλύοντας τόν πίνακα καταλήγουμε στη διαπίστωση ότι: οι άνδρες συμφωνούν με 51,1% με τήν πρόταση για τήν ελεύθερη συμβίωση τών άρραβωνιασμένων πριν παντρευτούν καί οι γυναίκες, αντίστοιχα, με 42,2%.

Τά ποσοστά διαφωνίας με τήν πρόταση παρουσιάζονται ως εξής: οι άνδρες διαφωνούν με τήν παραπάνω πρόταση με 44,7% καί οι γυναίκες με 53,3%. Παρατηρούμε μιά αισθητή διαφορά στις απόψεις τών δύο φύλων, ειδικά σ' αυτή τήν πρόταση.

Η άρνηση τής γυναίκα, συγκριτικά με τόν άνδρα, νά δεχθεί τήν πρωτοποριακή αυτή πρόταση θά πρέπει νά οφείλεται στην κοινωνική κριτική πού θά ύποστεί, εάν εφαρμόσει αυτόν τόν τρόπο διαβίωσης. Η γυναίκα μπορεί νά γίνει περισσότερο «εύλωτη» στην κοινωνική κριτική εάν πριν από τό γάμο της δημιουργήσει μιά τέτοια κατάσταση, δηλαδή τής ελεύθερης συμβίωσης. Γι' αυτό πιστεύουμε, κινούμενη σ' αυτά τά πλαίσια, ή γυναίκα άρνεϊται συγκριτικά με τόν άνδρα τήν παραπάνω πρόταση.

Σχετικά με τή γνώμη τών έρωτωμένων ανδρών για τήν έκτρωση καί τήν ελεύθερη συμβίωση τών άρραβωνιασμένων, οι απόψεις τους συμβαδίζουν. Δηλαδή, ή ομάδα πού δέχεται τήν έκτρωση δέχεται επίσης καί

τήν παραπάνω πρόταση με 55,7%. Η ομάδα των έρωτωμένων που δεν δέχεται την έκτρωση δεν δέχεται επίσης και την πρόταση για την ελεύθερη συμβίωση με 53,1%.

Η τρίτη και τελευταία ερώτηση που υποβλήθηκε στους έρωτωμένους, μέσα στο πλαίσιο της σεξουαλικής ζωής εκτός γάμου, άφορούσε στο να επιτρέπεται ή μητρότητα στις ανύπαντρες γυναίκες που δεν επιθυμούν να παντρευτούν. Οι υποθέσεις της έρευνθητικής ομάδας ότι μια τέτοια πρόταση θα εύρισκε αντίθετους τους έρωτώμενους επαληθεύτηκαν στο σύνολό τους. Άσχετα με τη θέση των έρωτωμένων απέναντι στην έκτρωση (θετική ή αρνητική), η διαφωνία των έρωτωμένων με την παραπάνω πρόταση είναι αξιοσημείωτη.

Στο σύνολο οι έρωτώμενοι διαφωνούν με την παραπάνω πρόταση με ποσοστό 80,8% και συμφωνούν με 14,0%.

Οι ομάδες που δημιουργούνται είναι οι εξής: εκείνοι οι όποιοι έχουν θετική γνώμη για την έκτρωση διαφωνούν με την παραπάνω πρόταση με ποσοστό 74,6%. Οι έρωτώμενοι που έχουν αρνητική γνώμη για την έκτρωση διαφωνούν στην παραπάνω πρόταση με ένα απόλυτο ποσοστό 89,8%.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον πάντως παρουσιάζει το γεγονός ότι και οι δύο βασικές ομάδες της έρευνάς μας, οι άνδρες και οι γυναίκες, εμφανίζουν σημαντική «ταύτιση απόψεων» πάνω σ'αυτό το θέμα. Τα ποσοστά διαφωνίας και συμφωνίας είναι σχεδόν τα ίδια. Αυτό το γεγονός χρειάζεται να τονισθεί, γιατί δείχνει ότι η μητρότητα αποτελεί θέμα κοινωνικής δομής που δεν επιδέχεται συζήτηση ή αλλαγή.

Τελειώνοντας, θα θέλαμε να αναφερθούμε στο πρόβλημα της νομικής και κοινωνικής αντιμετώπισης της άγαμης μητέρας και του παιδιού εκτός νομίμου γάμου.

Η Παγκόσμια Διάσκεψη Πληθυσμού που πραγματοποιήθηκε υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, το 1974, στο Βουκουρέστι, αναφέρεται σε μια από τις αποφάσεις που αφορούν το παιδί: «*Η μέριμνα για το παιδί πρέπει να γίνει ουσιαστική. Κάθε παιδί έχει το δικαίωμα να τύχει ορισμένων παροχών που θα του εξασφαλίζουν την υγιεινή διαβίωσή του και θα του δίνουν τη δυνατότητα πλήρους ανάπτυξέως.*»²⁰

Ο δρόμος που θα πρέπει να διανυθεί μεταξύ των δικαιωμάτων του παιδιού και της μητέρας, ανεξάρτητα από τη νομική τους τοποθέτηση απέναντι στο γάμο και την παραδοσιακή στάση που πήραν τα ζευγάρια της έρευνας, είναι ακόμη αρκετά μακρινός.

Επίλογος

Μέσα στα πλαίσια που καλύπτει αυτή η έρευνα, η έκτρωση στην Ελλάδα, σαν μέσο διακοπής μίας είτε

πρόσθετης είτε ανεπιθύμητης έγκυμοσύνης, δεν συναντά καμιά αντίσταση από τον μισό και πλέον πληθυσμό του δείγματος. Η μεγάλη ταύτιση των θετικών απαντήσεων ανδρών και γυναικών ήταν η πρώτη αναπάντεχη διαπίστωση.

Η στάση των ανδρών διαφοροποιείται σε σχέση με την ηλικία τους, με τάση να συμβαδίζει ή αυξηση του ποσοστού θετικών απαντήσεων με την αύξηση της ηλικίας. Το αποτέλεσμα αυτό διαφέρει και από παγκόσμια τάση — που εμφανίζει την αντίθετη σχέση — και από τα αποτελέσματα του γυναικείου δείγματος. Την τάση αυτή την αποδίδουμε στο ρόλο που παίζει το οικονομικό κόστος σε συσχέτιση με τη φάση του οικογενειακού κύκλου.

Η αντίθετη τάση που παρατηρείται στο γυναικείο δείγμα εξηγείται από το γεγονός ότι η έκτρωση έχει γίνει βίωμα της Ελλάδας. Με την πάροδο του χρόνου και την εμπειρία από τη συζυγική ζωή ή γυναικεία ίσως να αποκτά περισσότερη πεποίθηση στην «αποδοτικότητα της μεθόδου», αντιτίθεται όμως στο μέσο αυτό διακοπής της έγκυμοσύνης όταν δεν είναι πια πολύ νέα.

Το οικονομικό κόστος βοηθά στην εξήγηση των διαφοροποιούμενων ανδρικών απαντήσεων σε σχέση με το μέγεθος της οικογένειας των έρωτωμένων. Οι ίδιες τάσεις παραδοχής και απορρίψεως της έκτρωσης διαπιστώθηκαν και στις γυναίκες, με αποτέλεσμα να καταλήξουμε ότι, ανεξάρτητα από το φύλο, οι ενδιαφερόμενοι άνδρες και γυναίκες αποφασίζουν να καταφύγουν ή όχι στην έκτρωση, ανάλογα με τον αριθμό των παιδιών που απέκτησαν ή θέλουν να αποκτήσουν.

Η οικονομική εξήγηση έπρεπε, σύμφωνα με τα παραπάνω, να διαφοροποιήσει τις απαντήσεις υπέρ ή κατά της έκτρωσης σε σχέση με την οικονομική δυσκολία ή άνεση των έρωτωμένων.

Τα αποτελέσματα είναι αντίθετα από ό,τι περιμέναμε. Για τους άνδρες η στάση απέναντι στην έκτρωση δεν επηρεάζεται καθόλου από τον οικονομικό παράγοντα, για τις γυναίκες η μεγαλύτερη οικονομική άνεση συμβαδίζει με υψηλότερο ποσοστό άνοχης της έκτρωσης.

Η περαιτέρω επεξεργασία των δεδομένων επιβεβαιώνει τον ανεξάρτητο χαρακτήρα της έκτρωσης, τόσο στο ανδρικό όσο και στο γυναικείο δείγμα.

Αποδεικνύεται έτσι εμπειρικά ότι στον ελληνικό χώρο η έκτρωση έχει γίνει ένα στοιχείο της καθημερινής ζωής και εμπειρίας. Δεν συσχετίζεται ούτε με οικονομικούς παράγοντες ούτε με νεωτεριστικές ιδέες, ούτε όμως βασικά και με τις διαφορές των δύο φύλων.

Η ανάλυση των ανδρικών απαντήσεων επαληθεύει πλήρως τις παρατηρήσεις που κάναμε σαν επίλογο στην προηγούμενη μελέτη. Στην Ελλάδα, η έκτρωση χρησιμοποιείται σαν ριζικό αντισυλληπτικό μέσο, ενώ παράλληλα χρησιμοποιείται σαν λύση, όταν οι νεαροί

20. Τεπερόγλου, Α., «Παγκόσμιος Διάσκεψης Πληθυσμού», *Επιθεωρησις Κοινωνικών Έρευνών*, Ιούλιος-Δεκέμβριος 1974, No 21-22, σελ. 291.

σύζυγοι απέκτησαν ήδη μέχρι δύο παιδιά.

Ο έρευνητής δέν αναπληρώνει τόν υπεύθυνο κοινωνικής πολιτικής ή τόν νομοθέτη. Προσπαθεί μέ αντικειμενικότητα νά αναλύσει τίς κοινωνικές σχέσεις. Συγχρόνως όμως έφιστά τήν προσοχή τών υπευθύ-

νων γιά κοινωνικές βελτιώσεις καί μεταρρυθμίσεις.

Η όρθή τοποθέτηση τού γάμου καί τής σεξουαλικής άγωγής παρουσιάζονται σάν θέματα πού χρειάζονται ιδιαίτερη προσοχή, ιδίως μέσα στά πλαίσια τού νέου νόμου γιά οίκογενειακό προγραμματισμό.